

הישיבה המאתיס-וארבעים-ושתיים של הכנסת הראשונה

יום שני, י"ח אדר ב תשי"א (26 מארס 1951)

ירושלים, בנין הכנסת, שעה 16.10

א. שאלות ותשובות

ועדות המזרח) הופצו עליידי הצרכניות קופסות בשר טריפה במסגרת המזון המוקצב.

הריני לשאול אותך : מה נעשה כדי למנוע הפצת בשר טריפה במדינה, ובמיוחד בישובי עולים דתיים ?

שר-החקלאות פ. לבון :

א. לא חולק בשר לא-כשר במסגרת המזון המוקצב בישובי העולים שצינית.

ב. אין זה מתפקידו של משרד-החקלאות-המזון למנוע הפצת בשר לא-כשר במדינה.

3. הפיקוח על ממתקים

חבר-הכנסת ח. רובין שאל את שר-המסחר-ההתעשייה ביום ל' באדר א' תשי"א (8 במארס 1951) :

הנני מתכבד להציג לכבודו את השאלות הבאות :

1. האם ידוע לכבודו שהממתקים המגיעים עתה לשוק הרשמי ונמכרים לפי המחיר הרשמי של 180 פרוטה לכמות של 250 גרם, הם על-פי רוב מאיכות כה גרועה, שאין כמעט אפשרות לאכול ממתקים אלה ?

2. האם ידוע לשר-המסחר-ההתעשייה, שמתנהל מסחר נרחב של ממתקים בעלי טיב רגיל וכן של ממתקים המיועדים ליצוא במחירים מופקעים ?

3. האם שר-המסחר-ההתעשייה מוכן להבטיח, שתי-ערך חקירה מקיפה, כדי להבהיר, באיזו דרך מסתנים הממתקים המיועדים ליצוא לשוק השחור ?

4. האם ידאג שר-המסחר-ההתעשייה לכך, שיהיה פיקוח יעיל על טיב הממתקים הנמכרים במחירים הרשמיים, כדי שלא תמכר תוצרת שמקומה המתאים הוא בעצם בפח האשפה ?

שר-החקלאות פ. לבון :

כתשובה לשאלתך מיום 8 במארס הריני להסב את חשומת-לבך לתשובתי לחבר-הכנסת רקנטי.

יחד עם ההסדר החדש בממכר ממתקים נוקט משרדי באמצעים להבטחת איכות התוצרת ומניעת השימוש לרעה במחירי-גלם.

חנן רובין (מפ"ם) :

אולי יואיל שר-החקלאות בטובו לענות לשאלה : מה הם האמצעים שנוקט שר-החקלאות כדי למנוע את ההבאה המתמדת של התוצרת הזאת לשוק ומכירת דברים בלתי-ראויים לשם "ממתקים" ?

היו"ר י. שפרינצק :

אני מתכבד לפתוח את הישיבה המאתיס-וארבעים-ושתיים של הכנסת הראשונה.

תחילה נשמע שאלות ותשובות.

1. חלוקת ממתקים לקהל

חבר-הכנסת א. רקנטי שאל את שר-החקלאות ביום י"ד בשבט תשי"א (21 ביאנואר 1951) :

בכל שבוע נראים תורים ארוכים לפני חנויות "עלית" בתל-אביב, כדי לקבל מנות מיוחדות של ממתקים שונים בעלות מחיר קבוע. הקודם בתורים אלה זוכה, וכאשר מלאי החנות אדול, חוזרים העומדים באמצע התור או בסופו לבתיהם כלעומת שבאו.

אני שואל : מדוע אין אגף האספקה מודיע בעתונים על חלוקות כאלה ? למה לקפח את רובה של האוכלוסייה, שאינה יודעת עליהן ועל מועדיהן ? ולמה לא לחלק את הממתקים הללו במנות רגילות לכל התושבים, כמתכונת החלוקות האחרות ? הרי מצרך זה נמנה גם הוא בין המצרכים החיוניים.

שר-החקלאות פ. לבון :

משרדי עוקב אחרי הליקויים שנתגלו בחלוקת הממתקים לקהל. נמנעתי והנני נמנע מלהרחיב את תחומי הקיצוב על מצרכים נוספים כל עוד אין הכרח בכך.

משרדי פנה לארגון תעשייתי הממתקים בהפצתה לע-שות את הסידורים הדרושים להבטחת חלוקה הוגנת של ממתקים. מאחר שסידורים כאלה לא נעשו, הוריתי לעשות סידורים לריכוז התוצרת וחלוקתה למשווקים בצורה מסודרת.

הנני מקווה, שלאחר שסידורים אלו יופעלו למעשה, תתוקן ההפרעה שצינית בשאלתך.

אברהם רקנטי (תנועת החרות) :

האם נקבע תאריך מדויק להפעלת הסידורים ?

שר-החקלאות פ. לבון :

לא נקבע תאריך מדויק, כי אי-אפשר לקבוע תאריכים מדויקים בענינים אלה. אולם, תוך זמן קצר מאד, תוך שבועות אחדים, יתחיל הסידור החדש לפעול.

2. כשרות המזון המוקצב

חבר-הכנסת ז. ורהפטיג שאל את שר-החקלאות ביום כ"ג בשבט תשי"א (30 ביאנואר 1951) :

בישובי העולים, "גילת", "בשחר", "פטיש", "מס"ל" ו"פדויים" (ישובים של יהודים דתיים — עולי תימן

שר-החקלאות פ. לבון :

האמצעי הראשון היה — ארגון מחדש של אגף הפיקוח בתוך המשרד, שתפקידו המרכזי הוא לפקח על טיב התוצרת. ניתנה הוראה לאגף זה, לסגור כל מפעל שתוצרתו תהיה בלתי-ראויה לשימוש ובלתי-מותאמת לסטנדרט הקבוע.

4. הפועלים הערבים בתחנת הנסיונות בנזה-יער

חבר-הכנסת ת. טובי שאל את שרת-העבודה ביום כ"ב באדר א' תשי"א (28 בפברואר 1951) :
בתחנת הנסיונות החקלאית בנזה-יער (ואלדהיים) שבאזור חיפה היוו הפועלים הערבים במשך שנים רבות את הרוב.

באחרונה נאלץ מנהל התחנה מר אהרנוביץ, בלחץ מטעם הנהלת לשכת-העבודה באזור, לגרש את הפועלים הערבים ולהחליפם בפועלים יהודים. הפועלים שפוטרו אך ורק בגלל היותם ערבים, מילאו את חובתם במשך שנות עבודתם בתחנה בצורה המשיבועה את רצון מנהליהם.

אי-לזאת הריני פונה בשאלה :

א. האם תואיל השרה לחקור מקרה זה שאירע במוסד רשמי ולהחזיר את הפועלים המפוטרים לעבודתם? ב. אילו צעדים תנקוט שרת-העבודה כדי להגן על

הפועלים הערבים מפני ההפליה הגזעית המתפירה, בדבר זכותם לשוויון בעבודה ובקבלת עבודה?

שרת-העבודה ג. מאירסון :

תחנת הנסיונות ב"נזה-יער" אינה קיימת שנים רבות, כי אם שנתיים-יוצאי בלבד, ואף פעם לא היוו הפועלים הערבים את הרוב בין עובדים אלה. חבר עובדי התחנה שהוקמה בקיץ 1948, הורכב מיהודים שהועברו מתחנת הנסיונות שבעכו ומחברי הקיבוצים שהתיישבו בסביבה.

אולם בתקופה יותר מאוחרת פנו כמה ערבים מתחנת הנסיונות בעכו לקבלם לעבודה ב"נזה-יער". בהתחשב במסירותם לעבודה בתחנת עכו נתקבלו לעבוד וממשיכים עד היום בתנאים שווים בהחלט לאותם התנאים של היהודים וללא כל הפליה.

כיום עובדים בתחנת הנסיונות ב"נזה-יער" 35 עובדים, שמהם 8 ערבים עובדים כקבועים ועוד 7 מועסקים זמנית.

לא היה כל לחץ מטעם לשכת-העבודה לגרש את הפועלים הערבים ולקבל יהודים במקומם. הנכון הוא, שתחנת-הנסיונות קיבלה מספר פועלים ערבים לעבודה עונתית שלא באמצעות לשכת-העבודה, ועל כך תבעה הלשכה מהנהלת התחנה להקפיד על קבלת פועלים מאורגנים באמצעותה. יתר על כן, אותם הפועלים הזמניים לא הורדו מעבודתם עד תום העבודה העונתית, כפי שהותנה אתם מראש בעת קבלתם לעבודה.

ב. חוק התקציב (מס' 2) לשנת 1950/51; חוק התקציב (אפריל—יולי 1951); חוק לתיקון פקודת מס-הכנסה (תיקון) ; חוק לתיקון מס רווחי חברות (תיקון); חוק מס-קליטה (תיקון); חוק מס הרכוש העירוני (הוראות שונות) (תיקון); תשי"א—1951 (*) (קריאה ראשונה)

תשובת שר-האוצר

שר-האוצר א. קפלן :

גודים מוחלטים". כנראה, מתוך אמונה בצמצום אופק חוגיהם, הרשו לעצמם כמה מהנאומים שימוש די חפשי במספרים ובציטטות, והגדילו לעשות בכך חבר-הכנסת בן אליעזר. הוא קבע, למשל, כי בארץ נמצאים כ־40 אלף בעלי מלאכה והם מעסיקים 120 אלף עובדים עם 360 אלף בני משפחה. המספרים הנוכחיים שבידי הם : מספר בעלי המלאכה הוא — 12 אלף, ואף כשאני לוקח את המספר הכללי של העוסקים בתעשייה ובמלאכה, אני מגיע לסך הכל — הן בעל-עסקים והן פועלים — של 90 אלף איש. כמובן, שהתיקון אינו גורע מן הצורך לטפל בחוג זה. הזכרתי זאת, ועל כך דיבר גם חבר-הכנסת למ, שביחוד בזמן עליה גדולה משמשת המלאכה בתי-קיבול חשוב לקליטה.

אנשי מפ"ם ומק"י וגם "חרות" חוזרים ומכריזים, כי מצב המוני העם יורד והולך מחמת הפוליטיקה הכלכלית והפיסקאלית של הממשלה. חבר-הכנסת ד"ר סנה ניבא לנו לפני שנתיים, כי הפוליטיקה של הממשלה תוביל לרעב המוני, לירידה בבריאות, להגדלת התמותה, לחוסר-עבודה מדהים. כדי להוכיח מחדש את הנחותיו, הכריז הפעם, כי חלקם של הפועלים השכניים בהכנסה הלאומית ירד מ־57% בשנת 1947 ל־44% בשנת 1950, וכי המ-

כנסת נכבדה. נראה לי כי הוויכוח הוכיח לכל, שצדקה הממשלה בהגישה תקציב זמני, תקציב טכני. רוב המתווכחים הקדישו מעט זמן לבירור התקציב, וגם לא ניסו לנתח את המספרים שהבאתי. רובם הסתפקו בהכרזות : הם קבעו לעצמם מראש מספר תוסים, ואם העובדות לא התאימו, הרי רע לעובדות. אחדים עשו מלאכה זו מתוך אמונה, כי החוגים שאליהם הם פונים יקראו רק עתונים מסויימים, והעתונים האלה — או שלא יביאו את דברי המתנגדים, או שיערכו אותם באופן מתאים. דוגמה טיפוסית לכך תשמש מסירת הענינים ב"על-המש" מר" במסגרת מיוחדת בליווי תמונתו של חבר-הכנסת מר נפתלי. עתון זה כותב בשמו של מר נפתלי : "הצעות חבר-הכנסת סנה צודקות, אך אין לנו רוב יציב". חברי-הכנסת ששמעו את דברי מר נפתלי, או קראו את הפרוטוקול הסטנוגרפי, יודעים כמה רחוקים הדברים ממה שאמר מר נפתלי. אני מצטט כעת מהסטנוגרמה : "בדרך כלל, פוליטיקה מחושבת אינה יכולה להיות בצורה כזו. נגיד, שיכולתי להסכים לאיזה דברים שלך. אין לזה ערך אם יש פעם הסכמה על סעיף אחד, כאשר בסעיפים חשובים הם ומכריעים אחרים על מדיניות הממשלה יש בינינו נ"

לפני מונח דינוחשבו של נציב מסי-הכנסה על גביית מס הכנסה וקליטה, מס רווחי חברות בפרק זמן שבין 1 באפריל 1950 עד ל-28 בפברואר 1951. לפי הדין וחשבון הזה, התשלומים מחברות, מבעלי-עסקים, ממקי צועות חפשיים, מבעלי-מלאכה, מאגודות שיתופיות לתח בורה וכו' — הגיעו ל-47.1% מכלל הכנסה ממסים אלה; עובדי המדינה, בכלל זה עובדי משרדי-הבטחון — נתנו 11.2%; עובדים ופקידים אחרים — 26%. מס רווחי חברות — הכניסה 15.2%, בסך-הכל — 100%. זוהי חלוקת עול מס ההכנסה וקליטה בין החוגים השונים.

ארה"ן ציולינג (מסמ):

צירוף הקבוצות הוא מעניין מאד.

שר-האוצר א. קפלן:

כי אלה הם בעלי-עסקים. ולמען הרגיעך — כך בד-יוק עושים גם באנגליה.

עובד נשוי, אב לשני ילדים, שהכנסתו 1000 ל"י לשנה, משלם בארץ מס הכנסה וקליטה בערך 57 ל"י לשנה, באנגליה — 151 לירות. עובד מסוג זה, המשתכר 1500 ל"י, משלם בארץ 189 ל"י, באנגליה — 322 ל"י רות. אני עושה השוואה למסי-הכנסה מחוג עובדים באנגליה, כי שם יש הקלות למקבלי הכנסה מעבודה, שלא מרכוש.

אריה בן-אליעזר (תנועת החרות):

מה הם השירותים שהוא מקבל באנגליה?

מאיר ארגוב (מפא"י):

האם גם להם יש קליטת עליה?

שר-האוצר א. קפלן:

עובד, בעל משפחה דומה, המשתכר 2000 לירות לשנה, משלם בישראל 407 לירות, באנגליה — 493 ל"י רות, המרוויח 3000 לירות, משלם בישראל 1283 לירות באנגליה — 1056 לירות, משמע: הסוגים של מעוטי הכנסה משלמים בארץ באופן יחסי פחות, ואילו הסוגים של הכנסה גבוהה יותר משלמים אצלנו אחוז גבוה יותר. אני יודע, שיש להביא בחשבון את יוקר החיים ואת הסיכום הנשאר לצרכי החיים גם כאן וגם באנגליה. ועוד אעמוד על שאלה זו אחר-כך.

אני חוזר על הודעתי, כי המס בארץ בנוי על יסודות פרוגרסיביים יותר, מאשר ברוב ארצות העולם. אין זה אומר, שאני חושב, כי המצב הוא משביע רצון, וכי הסבל הוא מועט. אבל אני חוזר ומדגיש, כי לאור המשימות הגדולות המוטלות עלינו, יש לשתף את כל החוגים בעול הזה, חוג חוג ויכלתו.

בכנסת נשמעה תלונה, כי הגביה אינה מקיפה את כל חייבי מסי-הכנסה. חברי-הכנסת רפטור קבע בואומו כי קיימת אפשרות של גביה ממאה אלף מפרנסים נוספים. חברי-הכנסת דיין טען טענה דומה, כי יש לשפר את הגביה אצל בעלי-העסקים. אני מסכים שיש רבות לשפר, הנה, פתחנו במשך השנה הקודמת 12 סניפים בא"י וזרים שונים והגדלנו את מספר הנשומים במשך תשעה חדשים ב-40 אלף. יש עוד רבות לעשות, אבל למען הערך כראוי את האפשרויות של רישום נשומים נוספים, ברצוני להזכיר לכם שהחקלאים מהווים כעת בערך רק 5% מהנשומים (לאחר ההסכם עם הקיבוצים, יגדל האחוז הזה).

פרנס השכיר השתכר בשנת 1950 — 670 ל"י בממוצע. ד"ר סנה הוסיף ואמר: „כל אלה על יסוד מספרים מדויקים“. בהרצאתי בכנסת הודעתי כי בשנת 1950 היו מועסקים בפועל בערך 420 אלף מפרנסים. לפני מונח מכתב של מנהל המדור לחקר כלכלי באוצר, מר גלפט, על חלוקת הכנסה הלאומית בין גורמי הייצור, פרט לצבא ולחקר לאות. בלי שני הסקטורים האחרונים הועסקו בענפי הייצור השונים 316 אלף איש, והערכת הכנסתם היא 288 מיליון ל"י. מ-316 אלף איש אלה אחוז השכירים הוא — 77.5%, וחלקם בהכנסה הלאומית הוא — 64%. המשכורת או ההכנסה הממוצעת לשכיר אינה 670 לירות לשנה, כי אם 750 ל"י. הוצאתי מחשבון זה את החקלאים כדי לא לסבך את החשבון, אבל אילו הייתי מביא בחשבון את הצבא ואת החקלאות, הייתי מקבל אחוז גבוה יותר של הכנסת העובדים בכלל ההכנסה הלאומית. חלקה של החקלאות בהכנסה הלאומית בארץ, לפי הערכה, היתה בסך הכל כ-9%. אחוז זה של שכר ומשכורת אינו צריך לעורר תמיהון. בשנת 1950 היה בארצות-הברית אחוז ההכנסה של מקבלי שכר ומשכורת לגבי כלל ההכנסה הלאומית בין 63% ל-64%, ובאנגליה קצת גבוה יותר. הערכת ההכנסה הממוצעת של השכיר מוצאת את אישורה גם בחקירה של ועדת-האינדקס, אשר עליה דיברתי בהרצאתי. על יסוד המיידים הגיעה הוועדה הזאת למסקנה, כי ההכנסה הממוצעת של משפחה עובדת היא 73 לירות לחודש, ושל ראש המשפחה בערך 64-63 לירות. זאת אומרת: 760 עד 780 לירות לשנה. בתעשייה הגיעה ההכנסה הממוצעת של איש ואשה ל-800 לירות בקירוב, והיא גדלה במשך שנת 1950 ב-6%, למרות הורדת תוספת יוקר החיים.

אנשי מפא"י ומק"י טענו וטענו, כי עול המסים גופל ברובו על דלת העם. לפי נציגי מק"י, דלת העם מכניסה כ-75% מכל הכנסות המסים. חברי-הכנסת רפ"טור קבע בדבריו, כי „שכר העובד מגיע לבין 50-70 לירות לחודש, והמסים עולים ל-13-14 ל"י לחודש, וכך מאבד הפועל כל אפשרות להתקיים בגלל מדיניות זו של הממשלה“. לשם הגברת הרושם הוא ציין עובדה, שמשכורתו של עובד אחד במשטרה, של שוטר, הגיעה בחודש יאנואר ל-55 לירות, והניכויים שלו בכל מיני מסים הגיעו ל-11 לירות. באופן זה — אני מצטט את דבריו — נשארו לעובד הנדון 44 ל"י נטו לחודש, והוא נשוי ואב לילד. לדאבוני לא יכולתי לקבל את החשבון של האיש הזה, אם כי ביקשתי, אבל עובדה היא, שעובד מסוג זה משלם מס הכנסה וקליטה בין לירה וחצי ל-2 לירות לחודש, כלומר: הוא משלם לממ"שלה עד 4% ממשכורתו. מדוע לזקוף על חשבון הממ"שלה את התשלומים לעיריה, להסתדרות, לביטוח חיים? — הדבר הזה אינו ברור לי.

ברל רפטור (מפ"ם):

לא נשאר לפועל יותר מ-44 לירות.

שר-האוצר א. קפלן:

המיידים שהזכרתי לעיל קובע כי תשלומי מס הכנסה וקליטה למשפחה המרוויחה, כפי שאמרתי, 73 לירות לחודש — מגיעים לסך 2.630 ל"י. אם אני לוקח בחשבון את הניכויים של אנשים אלה, הרי המס מגיע ל-3.3% מהכנסתם.

ישיבה רמ"ב, י"ה אדר ב תשי"א (26 מארס 1951)
— חוקי התקציב (פנקס, קפלן, ספיר, לבון) —

דוד צבי פנקס (החזית הדתית המאוחדת):
איזה הסכם?

שר-האוצר א. קפלן:

דיברו על כך בישיבה, על דרכי ארגון הגביה של מסי-הכנסה, בהתאם לחוק.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):
אין זה שייך להסכם.

שר-האוצר א. קפלן:

נגיד: לאחר ההסדר, ובכך, מחוץ לחקלאות ולצבא היו לנו 245 אלף עוסקים שכירים, בכלל זה העולים, ובין השומים היו 155 אלף שכירים, בעלי-עסקים היו בערך 70 אלף, הן בין העוסקים והן בין הנשומים, יש עוד הרבה לעשות כדי לשפר, אבל השיפור העיקרי שיש ברגע זה לחתור אליו — הוא שנגיע לדרגת מס אמת.

אינני יכול להביא את הנטיה להשחיר את המצב מעל למידה. האם יש אמת באימרה, שמצב התושבים הוותיקים בארץ בשנת 1950-1951, הוא רע יותר, מאשר בתקופה שלפני מלחמת-העולם השנייה? לחבר-הכנסת בדר יח קנה-מידה אחד: כמות הבשר והקיטוב.

שר-החקלאות פ. לבון:
האם הוא היה אז בארץ?

שר-האוצר א. קפלן:

צאו לרחוב וראו אם מצבם של הוותיקים בכפר ובעיר הוא גרוע מזה שהיה לפני מספר שנים. אינדקס יוקר החיים המתוקן הגיע בסוף דצמבר ל-337. אינדקס שכר-העבודה ליום עבודה בתעשייה היה כ-700. החקירה על האינדקס באוניטס הוכיחה, שההבדל בין אינדקס יוקר החיים הקיים ובין האינדקס המתוקן הוא רק 3%-4%. בניגוד לעובדה זאת באים ומתרעמים שוב על הסילוף המדומה. יש לזכור, כי לדברים הנאמרים בכנסת, יש הד גם מחוצה לה, בארץ ובחוץ-לארץ, אצל יהודים וגם אצל לא-יהודים. העתונות הערבית שמעבר לגבולות, הקדישה בזמן האחרון תשומת-לב מרובה לדיבורים על המצב הכלכלי בארץ, והם אף הסיקו מדיבורים אלה את המסקנה שאנו עומדים בפני פשיטת-רגל, וכי יש להגביר את החרם הכלכלי, על מנת לתת לנו את המכה האחרונה. בעולם הגדול מתעניינים בדיבורים אלה, בשעה שדנים על היחסים הכלכליים אתנו ועל אשראי, לא פעם עמדותי גם אנכי על הסכנות ועל הכשלונות, כדי להבהיר לאזרח, לכל אחד ואחד מן האזרחים, שעליו למלא את החובה המוטלת עליו.

השתדלתי לתאר את הצללים ואת האורות כאחד, וכן למסור תמונה מלאה. אבל, האם מותר למסר בחירות לעשות הכל ללא סייג וגם לעורר תביעות ודרישות שאין להן הצדקה אובייקטיבית ואשר תוצאתן יכולה להיות רק החמרת המצב?

נציגי מפ"כ כאו בביקורת חריפה כלפי שיטת ההכנסות וגבהן, והם הכריזו, שלהם, ורק להם, יש הצעה אל-טרנזאקטיבית לפתרון כל הבעיות וריפוי כל המחלות, בידיהם הפאנאציה. אנסה שוב לבדוק כמה מספרים.

חבר-הכנסת סנה הכרז: כי מסי-הכנסה אצלנו מהווה 5% מההכנסה הלאומית, בעוד שבאנגליה הוא מהווה 15%; שהתקציב הממשלתי המרכזי באנגליה מהווה 40%

מההכנסה הלאומית, בארצות-הברית — 25%, אצלנו רק 16% או 17%. למעשה, מסי-הכנסה באנגליה מגייס בערך 12% מההכנסה הלאומית, ואם אפילו אוסיף מה שהם קוראים "סופר-טקס" אגיע ל-13%. אולם, צריך להביא בחשבון את חלוקת ההכנסה בין החוגים השונים, שהיא הרבה יותר שווה אצלנו, מאשר במדינות הקאפיטאליסטיות הוותיקות; צריך להביא בחשבון גם את הקפיצות בגידול ההכנסה הלאומית בכל שנה. כאשר מדברים על גביית מסי-הכנסה ועל מסים בכלל, צריך להביא בחשבון מה שנשאר לאחר תשלום המס. למעשה, אצלנו מסי-הכנסה מתקרב ל-8% מההכנסה הלאומית בשנת-השומה, וזאת לאחר ניסיון של שנים מועטות. באנגליה, מסי-הכנסה קיים למעלה ממאה שנה. אנגב, גם באנגליה מכניסים בתקציב את הסעיפים המכסים את עצמם. אני חוזר ואומר, כי בשנה הקודמת גייסנו בערך 20% מההכנסה הלאומית, ואולי קצת למעלה מזה, כלפי 37% באנגליה. בארצות-הברית היה תקציב ההכנסות בהשוואה להכנסה הלאומית בשנת 1948 — 18%, בשנת 1949 — 18%, בשנת 1950 — 16%, האחוז יעלה בשנת 1951 ועוד יותר בשנת 1952. אני מפנה את חבר-הכנסת סנה לתוך כיר שהגיש נשיא ארצות-הברית, לפני זמן קצר, לקונגרס האמריקני.

מסי-הכנסה באנגליה נתן השנה בערך 34% מכל היקף ההכנסות, אצלנו למעלה מ-28%. אילו הייתי נוהג לפי הצעותיו של חבר-הכנסת סנה, ומוציא מהחשבון את התחבורה וההענקות למזון, היינו מגיעים ל-32%. אולם ברור, כי השאלה היא לא רק מה גובה מסי-הכנסה נסה שגויבים, כי אם מה ערך הסכומים הנשארים ברשות הציבור לצרכיו הוא. השוואה מעניינת נעשתה בזמן האחרון על-ידי המדור הסטטיסטי של ארגון האומות המאוחדות, שפרסם מחקר על ההכנסה הלאומית בשבעים ארצות. אנשי המחקר בעצמם מדגישים את היחסיות של המספרים האלה. הם גם ניסו לתקן את המספרים האלה בהביאם בחשבון את יוקר החיים ואת כוח הקניה של הכסף בארצות השונות. לפי הוצאות המחקר הזה, לפי המספרים המתואמים ליוקר החיים, ההכנסה הלאומית לגלגולת ביש ראל בשנת 1949 — 389 דולר, בבריטניה — 773 דולר, בארצות-הברית — 1453 דולר. בגוש המזרחי הממוצע הוא 300 דולר, ברוסיה — 308 דולר, בפולניה — 300 דולר וכו'. במדינות השכנות ההכנסה הגבוהה ביותר היתה בלבנון — 125 דולר, במצרים ובסוריה — 100 דולר, בסעודיה — 40 דולר. אנגב, לפני זמן קצר פורסם מחקר מעניין למדי, כמה זמן צריך פועל לעבוד כדי לקנות כמות מסוימת של 4 מצרכים: לחם, חלב, גבינה וביצים. כדי לקנות כמות זו בארצות-הברית, צריך הפועל לעבוד שעה ועשרים ושמונה רגע, בישראל — שעתים ו-45 רגע, בהודו — 14 שעות, בפקיסטאן — 48 שעות. המס פוים האלה מראים, כי יותר קל לגייס במסים אחוז גבוה יותר מההכנסה הלאומית באנגליה מאשר בארץ, בלי לפגוע קשה ברמת-החיים של המוני העם.

חבר-הכנסת סנה הביא גם כמה מספרים, בנוגע להוצאה, מתקציב הפיתוח. הוא רצה להוכיח כי ההשקעה הפרודוקטיבית היתה 19%, אבל הוא לא הביא בחשבון את המילואה האמריקני, אשר נתן במשך 10 חדשים למעלה מ-12 מיליון ל"י. המילואה האמריקני הוקדש בעיקר להגדלת ההשקעה הפרודוקטיבית. עד ה'ו במאוס הובאו על חשבון המילואה האמריקני סחורות בסך של למעלה מ-60

ולא על חשבון השנה הקודמת, כיון שהוצאות הגביה שלא במקור הן יותר גדולות. כן הציעו להנהיג הקלות מסויימות אחרות. היתה גם הצעה לאחד את המס היסודי עם המס המלחמתי ולהוריד את המאכסיומים הכולל של שיעור המס.

הבאתי את הדוגמות האלה כדי להוכיח כי נחוצה לנו בדיקה יסודית של מסי הכנסה. אמרתי: כאשר הכנסת השניה תעשה זאת — כי זה לא ייחכן לפני הבחירות — לא יפסיד בין כה משלם המס, כי ההשבון ייעשה מראש שית שנית'השומה, זאת אומרת מ'ו באפריל 1951.

ד"ר סנה הציע להגדיל את המיסות על בעלי יכולת והוא בעצמו הדגיש כי ההגדלה תחול על מעטים. כנסת נכבדה, בכל העולם, במזרח ובמערב, באירופה ובארצות הברית, ניכחו לדעת כי המס הגבוה ביותר על מעטים אינו יכול לתת הכנסות גדולות. אני חוזר: המס בשלבים אלה של הכנסות גבוהות הוא אצלנו הרבה יותר כבד מאשר בארצות אחרות, והוא יותר נמוך בשלבים נמוכים. אמרתי בפתיחתי, כי עלינו לדאוג: (א) לגובה ההכנסות; (ב) לחלוקה צודקת של המס וגם (ג) למניעת הפגיעה הן בזמנו של העובד והן בבעלי העסקים.

ההצעות להקלות מצד האופוזיציה באו יחד עם הצעות להגדלה ניכרת של ההוצאות. כנראה יש מי שחשוב כי הסיסמה: "פתוח מסים ויותר שירותים" תמשוך את לב הבוחר. אבל, מה שאני יכול לומר כרגע זה הוא, כי לו היו מתקבלות הצעות אלה, תוצאתן היתה — תקציב בלתי מאוזן והגברת האינפלציה למרות כל הנאומים הפאתטיים שנשמעו על ריסון האינפלציה.

כיון שמר רוקח בא בשורת הצעות, מותר לי להזכיר כי בעיריית תל-אביב הוא הציע להגדיל את התקציב הרגיל ב-35% ואת שני התקציבים גם יחד, הרגיל והבלתי-רגיל, להעלות ל-14.8 מיליון ל"י. לשם השוואה אזכיר, כי בשנת 1949 ו-1950 היו ההכנסות של כל הרשויות המקומיות — ממסים, הענקות ומילואות גם יחד — 10.9 מיליון ל"י. מזה מתמייכות בממשלה כ-2 מיליון וממילואות 4.4 מיליון ל"י. מר רוקח הובע כעת רק בשביל תל-אביב תמיכה של 2.7 מיליון ל"י, ומילואות בסכום של 4.2 מיליון ל"י. מניין? — לזה אין תשובה. אבל בכל זאת באים ואומרים מה שעולה על רוחם, כגון: אין התקציב המוצע אנטי-אינפלציוני, ואין הממשלה דואגת למלחמה נגד האינפלציה — כל המומים בממשלה.

רבותי, לאור המצב הזה הצעתי לכנסת לקבל לעת עתה תקציב זמני, טכני. לא חשוב אם ל-4 חדשים או ל-6 חדשים. אבל אני הצעתי ומציע שהתקציב יהיה בנוי על תקציב ההוצאות של השנה השוטפת, וכי את הריאורגאניזציה היסודית, הן בהכנסות והן בהוצאות, נדחה לכנסת השנייה.

הצעתי רורבה בהתאם לגידול הישוב. לא הצעתי לחלק את הרורבה באופן פרופורציונאלי. הדוגמתי שלחפ' קידי שירותים — יש לתת דין קדימה. זאת הסברתי בדברים ברורים בקשר לשירות החינוך ובקשר ללצלה. אני יודע כי יש צורך בהגדלה ניכרת גם בשירות הבריאות, ואני מסכים לכל דברי חברי הכנסת קונב בנוגע לאשפוז. אבל דוקא הדוגמה הזאת של אשפוז, המחייבת הרחבה ניכרת, מוכיחה שאין זו רק שאלה תקציבית, כי יש להקדים דיון על הריאורגאניזציה של שירות זה.

ועתה, לדברי חברי הכנסת זועבי, אני רוצה לומר שהוקצב הכסף לחיקון המסגדים, שהוא דיבר עליהם.

מיליון דולר. מזה כ-31 מיליון דולר לחקלאות, למעלה מ-6 מיליון דולר לתחבורה, קירוב 5 מיליון דולר לתעשייה וכו'. בכמה עתניים מכריזים כי המילואה האמריקני נתן רק 8% מהיבוא, והוא הושקע בעיקר למטרות אסטרטגיות. המילואה האמריקני נתן לנו השנה 16% מהיקף היבוא בכללו ומיבוא מצרכי השקעה כ-50%. המספרים הנ"ל מראים במה הושקעו כספי המילואה.

כנסת נכבדה, הייתי יכול להרבות בדברים על אי-דיוקים בדברי האופוזיציה הן בשטח הכלכלי והן בשטח התקציבי, אבל אודה כי יפסקו אני אם עלידי כך אשפיע עליהם להקן את הפרסומים ואת דבריהם. על כן, אעבור להצעות שנשמעו בנוגע לתקציב.

אנשי מפ"ם הציעו קימוצים בגובה של 15 מיליון ל"י. לדאבוני הרב, לא שמעתי מהם שום פרטי. גם בשיחות נוספות לא יכולתי לקבל את הפרטים, אבל בכנסת, בתשובה לקריאת-ביניים, הסתפק אחד מהם בהרבה: "תקראו את הדיווח-השבון של מבקר-המדינה". אני קראתי אותו, אני גם מסרתי ליושב-ראש ועדת-הכספים את הערות האוצר, פרט לענין התחבורה, שאני מקווה למסור בימים הקרובים.

אני רשאי לומר, במלוא האחריות, כי מה שלא תהייה מסקנות ועדת-הכספים ומסקנות הכנסת, ספק רב הוא אם לאור תוצאות הביקורת של מבקר-המדינה נגיע לקימוצים ניכרים; אולי נגיע לשיפורים — ואף זהו דבר גדול. מבקר-המדינה לא מצא אפשרות בדיני-סחש-שבונות שלו להציע הפחתת המנגנון בהיקפו הכללי, והרי זו היתה נקודת הביקורת החריפה ביותר. יותר מזה: אני יכול לומר כי בנוגע לכמה משרדים וכי בנוגע לכמה מחלקות במשרדי האוצר, הוא גם הציע להגדיל את מספר העובדים.

האופוזיציה מימין ומשמאל הציעה להגדיל את ההכנסות ממסים ישירים, בעיקר ממסי-הכנסה. למעשה, הצעותיהם יגרמו ברובן לידי הקטנת ההכנסות.

אנשי מפ"ם וגם מר רוקח הציעו להעלות את המינימום החפשי ממס: אלה ל-350 ל"י, ואלה עד 500 לירות; יש מי שהציע להעלות לכולם ויש שרק לסוגים מסויימים. חברי-הכנסת רובין הציע להעלות את המינימום החפשי הזה לאלה המרוויחים עד 1500 לירות לשנה. העלאת המינימום הזה ל-1000 ל"י הפחית את הכנסת המדינה ממסי-הכנסה ב-4 מיליון לירות. אם נביא בחשבון כי למעלה מ-70% ממשלמי מסי-הכנסה הם בסוגים עד 1500 לירות — וקודם הרי מסרתי כמה משלם מרוויח כזה למדינה — ברור כי נגיע להקטנת ההכנסות בהרבה מיליונים.

אני חוזר על הצעתי לא להכניס בשעה זו שינויים במסי-הכנסה. אין זה אומר שלא נמלא את הבטחתנו לבדיקה יסודית של מסי-הכנסה. האוצר גופא עיבד שורה שלמה של חיקויים במסי-הכנסה; הוא הציע בזמנו להגדיל את הניכוי לילדים, לזקנים ולנכים; האוצר קיבל הפעם את התביעה לניכוי בעד ילדים מתלמדים ולהגדלת הניכויים לאשה העובדת.

ברצוני לחזור ולומר כי מבחינת ההכנסה של האוצר אין הבדל גדול בין השיטה הקיימת של איחוד ההכנסה של זוגות ובין הפרדת ההכנסות וגביה נפרדת של המס. חלק משלמי המס ירוויח מההפרדה וחלק ממשלמי המס יפסיד מכן.

היתה הצעה לניכוי מיוחד לעובדים, כיון שמהם גובים את מסי-הכנסה במקור, בהתאם להכנסתם האקטואלית

ישיבה רמ"ב, י"ח אדר ב תשי"א (26 מארס 1951)
— חוקי התקציב (קפלן, אלמאליח, סנה, בן־אליעזר) —

שר־האוצר א. קפלן :

תודה רבה. ואני מציע לך לחלק את הנאום ברבים, כי לפי דעתי היה זה נאום לא רע. ארשה לי לצטט את המשפטים המסכמים של נאומי : "במלחמה באינפלציה ציה אי־אפשר להסתפק בפעולות רגולאטיביות בלבד, יחד עם הפעולות הרגולאטיביות מוכרחות לבוא פעולות קונסטרוקטיביות, לכן מציעה הממשלה שיהיה אפשר להוציא שטר־מקרקעים לשם פעולות קונסטרוקטיביות. אני עושים מאמצים להגברת גיוס האמצעים מחוץ־לארץ, ואני תקווה שהמאמצים הללו ישאו פרי אלא שאין לנו אפשרות להכות לכך. פעולת־בנין רחבה היא צורך השעה. הרחבת הייצור והבניה מחזקת את הארץ, והיא הבטחון האמיתי למטבע". רבותי, לאור הנסיון במשך 21 חודש שעברו, אני אומר שצדקנו בהחלטתנו אז. עד אותו היום, 13 ביוני 1949, עלו לארץ כ־210—250 אלף עולים, ומאז ועד היום עוד 350 אלף. אז, בתקופה הראשונה, יכולנו במשך חדשים להיעזר במידה ניכרת ברכוש הנפקדים ובאפשרויות־קליטה מצומצמות שבמשק הקיים. במשך 21 חדשים אלה היינו חייבים לדאוג לשיכון — אם אתם רוצים תקראו לזה אכסון — ליצירת מקומות קליטה נוספים, להרחבת התעסוקה ולהרחבת הייצור בעיר ובי כפר. מספרים על ההתקדמות בכל השטחים הבאתי ברישא של דברי.

אינני מזלזל בחשיבות ההון הבא מחוץ־לארץ, ואני שולל את כל ההכרזות הפסימיות שנעשו בבית זה. אינני יודע למי נחוצות ההכרזות האלו. הבאתי לפניכם בפתחת דברי את המספרים של מרכז ההשקעות עד ל־1 בספרואר 1951, אך אני יכול כעת להוסיף את המספרים לחודש פברואר. והנה, למרות המצב הבינלאומי, אושרו במשך החודש הזה 80 מפעלים נוספים על סכום של 3.5 מיליון לירות, מאלה כמיליון וחצי במטבע־חוץ; 13 מפעלים חדשים החלו בייצור וכן הוחל בהקמת 19 מפעלים נוספים. אינני רוצה להפחית במאומה מערך כל אלה. אבל רבותי, במשך השנתיים האחרונות הקצבנו קליטת עולים, לשי כונה, לתעסוקתם ולהתישבותם, להוצאה באופן ישיר על־ידי הממשלה או באמצעות הסוכנות היהודית או הרשויות המקומיות — כך של קרוב למאה מיליון לירות. זה נתן לנו את האפשרות להגיע למצב של תעסוקה מלאה כמעט, להקמת מאות נקודות חקלאיות חזקות, לחינוך עמדתנו בכל חלקי הארץ, להרחבת הייצור בתעשייה ובחקלאות.

במשך השנה האחרונה אפשרה הממשלה העסקת 16 אלף איש במוצע יום־יום. ההכנסה הלאומית גדלה והי גענו לידי מצב, שאפשר לבוא כיום לעולם היהודי והלא־יהודי ולהראות את האפשרויות ואת הסיכויים, ועל סמך ההישגים והסיכויים, ולאור הקשיים הלאחר הכשלויות — אפשר לבוא ולדון אתם על השתתפות הרבה יותר גדולה בבנין הארץ ; אפשר לבוא ולבקש מיהודים ולא־יהודים שותפות־יתר, תמיכת־יתר, ולדבר כעת על מילוא עוצמות בגובה של 500 מיליון דולר.

לאור כל מה שעבר עלינו אפשר לדבר על גיוס סכומים שאינם מאתנו אולי לא חלם עליהם לפני שנים מועטות. אפשר לבוא כעת ולהכריז על הפסקת הכנסות שטר־האוצר — ואני מקווה כי בקרוב גם על הפסקת הכנסות שטר־מקרקעים. אם נצליח לגייס את הסכומים הגדולים, שאנו מקווים לגייס בכל הדרכים שעליהן הרצינו גם כאן — גם בכינוס בירושים וגם בחשיגנותן — אפשר יהיה לדון גם על ייצוב המטבע שלנו.

לדאבוני הרב לא נוצל הסכום הזה במידה ניכרת לרגלי הקושי להשיג חמרי־בנין, אבל הסכום עומד לדיספוזיציה. נצטרך לדון על ארגון העדה המוסלמית ולהבטיח לעדה זו, כמו ליתר העדות, את ההשפעה על השירותים הדיניים הניתנים לה, ואני חושב שגם אחוז פרופורציונאלי לצורך זה יינתן בתקציב לשנה הבאה.

אברהם אלמאליח (הספרדים) :

האם הם משלמים מס־הכנסה ?

שר־האוצר א. קפלן :

האשימו את האוצר שהוא רוצה להשתלט על מיליונים. חבר־הכנסת סנה אמר : "שר־האוצר רוצה לרשותו קרן דיספוזיציה של מיליונים". הצעתי למסור את חלוקת הרוכבה לממשלה. אבל אודה, כי בוועדת־הכספים הסכמתי בלב קל שהחלטתה על חלוקת רוכבה נוספת תימסר לוועדת־הכספים.

משה סנה (מ"ם) :

גם זו לטובה.

שר־האוצר א. קפלן :

כנסת נכבדה. אני חושב את הצעת התקציב שיש לי הכבוד להביא לפניכם, עם התקונים שהוכנסו בוועדת־הכספים, כצעד חשוב בדרך לאיזון שני התקציבים גם יחד, ומנקודה זו גם כצעד חשוב במלחמה באינפלציה. בכדי להבליט מגמה זו, הסכמתי בוועדה להכניס בתקציב סכום יותר גדול לתקציב הבטחון. ואני רוצה לומר כעת לכנסת, בצורה יותר קטגורית, שעם אישור התכנית שלנו למילוא יציב ולאגרות חסכון — לא נגדיל את מחזור שטר־האוצר. נכסה שני התקציבים גם יחד בהכנסות ממסים ותשלומים, ואולי רק חלק מתקציב ההשקעות ושל בטר חון — על־ידי מילויים ציבוריים בארץ. כאן אני רוצה להסביר לכנסת דבר שגורם לפעמים לאי־הבנתו ניכרות. גם אם לא נדפיס או לא נוסיף אף שטר־אוצר אחד, גם אז יכול לקרות כי תראו שסכום שטר־האוצר במחלקה להוצאה גדל, כי שטר־האוצר נמצאים לא רק במחלקת ההוצאה, אלא גם בבאנקים. הכסף המזומן שבבאנקים הוא קטן, וכאשר יש דרישה גדולה לכסף מזומן הם מוכרים את שטר־האוצר הנמצאים ברושומם למחלקת ההוצאה. אין זה אומר שעל־ידי כך הם מגדילים את היקף שטר־האוצר. אבל אני חוזר על ההודעה שמסרתי, שאם תאושר הצעתנו בנוגע למילוא יציב־ערך, נעשה את הצעד המכריע לאיזון שני התקציבים, הן של תקציב הבטחון והן של התקציב השוטף גם יחד.

ובזה אני עובר לחלק השני של דברי, לחיכוך על האינפלציה ועל המלחמה באינפלציה. שתפס את רוב הזמן. חבר־הכנסת הרבו לתאר את סכנות האינפלציה ציה ולהאשים את הממשלה במצב שנוצר. אני שותף לה־ערכת הסכנות, אך אינני רוצה לגדול מכם הרבה זמן להצדקת פעולות הממשלה, אנסה רק לתקן כמה אי־דיוקים. חבר־הכנסת בן־אליעזר זיכני בכבוד רב וציטט את דברי כנסת, בישיבתה מס' סין, בקשר לחוק שטר־מקרקעים. לדאבוני הרב הוא ציטט משפטים בוד־דים, ועל־ידי כך לא מסר את רוח הדברים.

אריה בן־אליעזר (תנועת החרות) :

אדפיס את כל הנאום על חשבוני.

לאחר ההצלחה לא יהיה המצב קל — אבל הוא יוקל. אינני בא להציע לחלות את כל התקנות בחוקי-לארץ, אני בא להציע שורה של פעולות בארץ ובחוקי-לארץ, גם בתקופת-מעבר זאת. ואם הישוב יתמוך בצעדי הממשלה — אני חושב שנוכל לראות בהקדם את התוצאות החיוביות של הפעולה.

הצעתה הראשונה של הממשלה, איפוא, היא: איוון שני התקציבים, כולנו חייבים להשלים עם צמצום, ובי עקבותיו לפעמים גם עם ליקויים, כדי לאפשר איוון תקציבים אלה. הצעה שניה: גם בחדשים אלה יש להגביר את הפעולה למען הקליטה ולמען הרחבת הייצור במידה מאכסימאלית האפשרית, כהקדמה לתכנית של שלוש שנים. הצעה שלישית: ספיגת עודפי כספים על-ידי המילואה יציב-הערך והחזרת האמון לחוסך הקטן בחסכוניותו. תמורה בעיני כי בחיכות הקדישו כה מעט זמן להצעה זאת. בעיני יש לדבר זה ערך עצום, הן לטובת הפרט והן למלחמה באינפלציה.

הצעת-חוק של אגרות חסכון מונחת לפניכם ואני מבקש את הכנסת לאשר את החוק עוד לפני הפגרה, למען נוכל לעשות מיד את כל ההכנות כדי שעוד בחודש אפריל יוצא המילואה לפועל. הצעת-החוק אינה קובעת את היקף המילואים, אני עצמי הייתי חושב, כי הסכום שעלינו לגייס צריך להיות לפחות 25—30 מיליון ל"י. אנו רוצים להוציא את המילואה בסידורות של 10 מיליון ל"י. ביום רצמאות נפתח בארצות-הברית במילואות העצמאות. הייתי רוצה שנוכל להודיע בעולם ביום זה כי הסיי דרה הראשונה בארץ נמכרה כולה וכי אנחנו מתחילים בסידרה השנייה.

אנו רוצים להבטיח לחוסך הקטן את כספו בהשוואה לדולר, כדי להוכיח שאין לו סיבה להיגרר אחרי פאניקה של קניית מבוהלות ושמועות-שוא. אנחנו רוצים להקפיא את הכסף ביחס לחוסך למשך 8 שנים, ואנו מבטיחים לו רביית הוגנת, כל אלה שדיברו לטובת האדם הקטן ועל החסכון של האדם הקטן, צריכים היו להיאחז בהצעה הזאת. אין להירתע ולחשוש מפני העול שהמילואה הזה עשוי להטיל על המדינה. תקופת המילואה יכולה להיות 18 שנה. המדינה תוכל לעמוד בהתחייבותיה כלפי בעלי אגרות-חוב בארץ, בדיוק כמו שהיא תוכל לעמוד בהן כלפי בעלי אגרות-חוב בחוקי-לארץ — שם אנו באים ודורשים 500 מיליון דולר. מילואה זה אפשר לנו, לא בדרך של כפייה כי אם ברצונו החפשי של המשקיע, לגייס סכומים גדולים לפיתוח ולהשקעתם בנכסים יציבים.

לעומת ההצעה של מפ"ם על מילוא חובה אני בא להציע לכנסת מילואה יציב-הערך מרצון. לא פעם הסברתי את הנימוקים מדוע אנו חושבים כי מילואה חובה בצורה שמציעים אותו כיום, חוזה כהונת סתמית שלוש תבאי ברכה. ביררנו את העניין גם עם מר קאלצקי, שאנשי מפ"ם הזכירו את הדין-וחשבון שלו פעמים מספר. הוא הציע לנו מאמצים מחיקי-לכת לשם משיכת כסף בדרך של רצון. נראה מה יתן הנסיון הזה. בכל אופן, עלי לומר לחסידי מילואה החובה, כי מילואה החובה דורש שנים להגשמתו, והתוצאות הממשיות שלו — כפי שהראו הנסיון בכמה ארצות — מוטלות בספק רב.

אני פונה מכאן בקריאה לכל פועל, לכל סקיד, לכל חנווני, לכל בעל-מלאכה ולאנשי המקצועות החפשיים — לחסוך, חסכו והבטיחו את חסכוכם במילואה יציב-הערך, במידה המתונה לכפ, למען תת אפשרות של חסכון גם להמונים שאין להם חסכוניות כיום, אם יכולים לחסוך. אנו

הגשנו לכנסת תקציב פיתוח לתקופת מעבר. בתקציב הפיתוח הצעתי 10 מיליון לירות בשטרי-מקרקעים. לא נכון מה שדיברו כאן, לא בנוגע לתקציב ההוצאה ולא בנוגע למקורות ההכנסה, כי הצעתי אלה קובעות את התקציב השנתי הכללי, ואין זה נכון שאני באופן אוטומאטי הצעתי להוציא השנה 30 מיליון בשטרי-מקרקעים. אני הדגשתי וחזרתי — ואני חוזר גם עכשיו על דברי — שאני מקווה כי שנה זו של תכנית הפיתוח תהיה שלב ראשון בתכנית הגדולה שלוש שנים. אני מקווה שכבר בחודש יולי נדע באופן יותר בטוח את תוצאות הפעולה בארצות-הברית, בארץ וגם בארצות האחרות. ונוכל אז לקבוע את התכנית כולה.

נחוצה לנו, איפוא, תקופת מעבר של 4 עד 6 חדשים. לפעמים אני מתקשה להבין את הנואמים התובעים עליה גדולה, קליטה פרודוקטיבית, שיכון הוגן, ובד בבד עם זה הם שוללים את פעולות הממשלה. כולנו מסכימים שאין לדחות את הפעולות האלה. הנה, קראתם בעתונים כי כמסדר לתיאום דנו על תקופה של 4 חדשים וסיכמנו כי לאור המצב בעיראק יש לתכנן כ-4 חדשים אלה, חרשי אפריל—יולי, לעליה של מאה אלף יהודים. האם ניסיתם לחשוב מהי הפעולה הדרושה לקליטת 100 אלף יהודים, ומהי העול הכספי שדבר זה מטיל עלינו? בכדי לאכסן את העולים האלה, דרוש לנו מינימום של 20 אלף יחידות-שיכון זמניות, ולוא גם צריפונים, בדונים, פתונים, אהלים. השיכון הזמני הזה יעלה למעלה מ-6 מיליון ל"י. רות. עומדת עוד לפנינו הבעיה הקשה: היכן להשיג את החמרים.

כד בבד עם זה מוכרחים אנו לדאוג לתכניות תעסוקה נוספות. החלטנו להקים ועד מנהל לתיאום ולניהול כל העבודות הללו של תעסוקה לעולים, הוועד מורכב מנציגי משרדי הממשלה השונים, ומנציגי הנהלת הסוכנות והקרן הקיימת. אנו משתדלים להעביר מאכסימום של אנשים לתעסוקה בהתבטח הייצור החקלאי ובהכשרה להרחבת הייצור החקלאי. אבל, רבותי, כל אלה דורשים סכומים עצומים. הסוכנות מורידה לנו שאמצעיה מצומצמים והיא פונה לממשלה, מדוע חברי-הכנסת לא מסרו לעצמם דין-וחשבון מלא על האחריות הגדולה המוטלת עליהם? הלא בכנסת דרשו את חקשת עליית יהודי עיראק, אילו היינו מניחים — לא כהנחה ריאליטית, אלא לשם הווי-כוח — שאנשי מפ"ם יכולים לקבוע את דרכי הביצוע והם צריכים לעשות זאת מיד, האם הם יציעו לדחות פעולה זאת עד שמילואה-החובה — שעוד אשוב לדבר עליו — יתן את תוצאותיו? או אנשי "חזית" — האם יחלו הם עד שהיוזמה הפרטית תאפשר לנו את הסכומים הגדולים לקליטת האנשים האלה? לו היינו מתחשבים בדבריהם, הרי היתה התוצאה: הפסקת העליה והקליטה למעשה, ולכל הפחות, הקטנתה באופן ניכר. אם כן, כנסת נכבדה, נחוצה לנו תקופת מעבר של מספר חודשים. אני מקווה שהיא תהיה קצרה, כי המאמץ יתן פרי, וכי הפעולה בחוקי-לארץ אף היא תשא פרי. כולנו נתגייסנו לשם כך והסכמו לשלוח לארצות-חוץ את כל האנשים שדורשים מאתנו.

אני פונה לכל חוגי הישוב להפסיק את ההשתוללות, הן במעשים והן בדבירים, וכן להוכיח את היחס של אחריות אורחית. יש סיכויים מבוססים לשינוי ראדיקאלי לטובה במצבנו. אל לנו להיגרר אחרי מפעילי בהלה. אינני בא להבטיח שיופטר בקרוב מכל הצרות ומכל הסבל; אינני בא להבטיח ישועות ונחמות, כי אני יודע שגם

מטבע. הוחלט למסור לחברה המאושרת ליבוא ויצוא, שקוראים לה בלעז "אי. סי. סי.", תפקיד של נאמנים, והאנשים הרוצים להעביר את הונם לארץ בצורת סחורות יצטרכו לפנות לחברה. היא תטפל רק בריכוז מטבע חוץ, ולא יהיה לה קשר או השפעה על שימוש במטבע. הוחלט לדרוש מיבואני חמרי-הבנין להתאחד באגוד אחד, שכל אלה שהביאו חמרי-בנין במשך 3 השנים האחרונות, יוכלו להשתתף בו. איגוד זה יצטרך לקבוע, תחת פיקוחה של הממשלה, את המפתח, שלפיו יחלק את המטבע בין חברי האיגוד. עולים חדשים שיוכחו כי התעסקו בחוץ לארץ כבעלי-מקצוע במסחר בחמרי-בנין, יהיו רשאים גם כן להצטרף לאיגוד זה.

ההקצבה לצמיגים תחולק על-ידי ועדה קיימת, המייצגת את יבואני הצמיגים והצרכנים הגדולים, לפי מפתח מוסכם ביניהם. יבואני חמרי-בנין יהיו רשאים למכור את החמרים רק לבעלי-מלאכה העוסקים בבניה, או לקבלנים. אסורה תהיה צורת מסחר בשרשרת. בזמן מתן הרשיון ליבואן, ייקבע אחוז הרווח המותר. כמו כן ייקבע, שעל היבואן למסור למפקח על חמרי-בנין העתק בכתב מכל מכירה ומכירה, המראה את מחיר המכירה ואת שם הקונה. יבואן שיפיקע את שער המחירים, יוצא מהאיגוד ולא יוכל להשתתף בסידור זה.

ברור, כי תושב ישראלי לא יוכל לטעון להבא שהוא רשאי לרכוש מטבע להעברת סחורות. אם יטען שיש לו רשיון יבוא, אזי טענה זו תהיה חסרת יסוד. אם משה קיע הוידוח רוצה להביא הוננו על מנת להחזיק לירות ישראליות בחשבון חסום לשם השקעות בישראל, יש להפנותו לחברה "אי. סי. סי." שתרכוש את המטבע ממנו, בהתאם לתנאים שיהיו בתקפם בשעת ביצוע ההעברה. משקי-חוץ הרוצה להעביר בעצמו את כל הוננו בצורת סחורות, יוכל להגיש בקשה לרשיון יבוא למפקח המוסמך למצרך הנדון, בה ימסור את כל הפרטים. הפרוצדורה הזאת לא תימשך יותר מ-10 ימים. התמורה מהמכירה תיכנס לחשבון חסום על שם המשקיע. אנו רוצים על-ידי-כך להפריד בין הביקוש וההיצע ולהפסיק את הספקולאציה בקשר למטבע, וכן להעלות את ערכו מחדש. נשוב לדון בסידורים אלה לאחר הנסיון במשך 2-3 חודשים. עם הצלחת הפעולות של גיוס כסף בחוץ-לארץ, כאשר נוכל להבטיח באופן ישייר את כמות המטבע המינימאלית הדרושה ליבוא מצרכים חיוניים, נוכל לאחוז באמצעים יותר מקיפים לארגון היבוא ולייצוב ערך המטבע.

עם סידור זה אנו רוצים לסתום את הפירצה במערכת הפיקוח, ולהפסיק את ההשתוללות במחירי בתים משותפים, חמרי-בנין וכדומה.

הקשבה היטב לנאמר בוויכוחים בשאלת הפיקוח, ואני מכיר בצדקת חלק ניכר מהתלונות. הראורגאניזאציה שבאה לרגל חיסול משרד-האספקה והקיצוב וחלוקת תפיד הפיקוח בין המשרדים השונים, נתנה את אותותיה. דרוש היה זמן להקים מחדש את המנגנונים ואת הסידורים. אבל אני רוצה לקבוע בשם הממשלה, כי הממשלה תעשה כל אשר ביכולתה למען קיים את הפיקוח על המצרכים החיוניים, את הפיקוח על הטיב, את הפיקוח על הקיצוב, ואת הפיקוח על המחירים. לשם האמאת הפעולה, החשטה והגברתה, הוחלט להקים ועד מנהל, שבו ישתתפו כל שלושת המשרדים המעוניינים.

מציעים אגרות גם במחיר נומינאלי של 20 ל"י, והתשלום בזמן הקניה יהיה בערך 16 וחצי ל"י. אני חוזר ופונה למסודות עפמיים וביחוד לקופות-התגמולים, שידאגו לחבריהם.

הצעד הרביעי שעשינו הוא, איסור מכירת הזהב. היום פרסמנו את הפקודה בענין זה. איסור כזה קיים בהרבה ארצות, ואיני צריך לאבד זמן רב להסברת הנוק שהביאה ההשתוללות של מספר אנשים והבהלה שהם הפיצו בחוגים יותר רחבים. לא פעם הזהרת כי רבים יפסידו את כספם. הנסיון של השבוע הוכיח כי לא היה כל יסוד להעלאת המחירים, כמו שאין כל יסוד לרעיונות הסופרים המדעיים והכלכליים של עתונות ידועה — וזה הופיע גם בעתון של היום — הרוצים להוכיח לנו כי המהיר ההגייוני של לירת זהב הוא 17-18 ל"י (ש. פ. ר. סי. ק. ר. א. ק. ר. י. א. י. י. י. י.).

קרא את "הבוקר" מהיום — על "המלכים". יש בכלל לצייין כי זהו עתון אשר "מעודד" מאד את הפיתוח בארץ.

קבעתי את הצו בהתייעצות עם ועדת-הכספים. אחרי הפגרה נציע לכנסת הצעת-חוק מתאימה. לא קיבלנו את ההצעה להחרים את הזהב, כי הסיכויים להצלחת ההחרמה הם קלושים, וחוק שאין שומרים עליו, משמש מקור לדמור ראלואציה. אבל אנו מוכנים להציע למחזיקי הזהב כי ימסרו את הזהב לממשלה תמורת טבידולר במסגרת חוק טבידולר או במסגרת היבוא ללא תשלום. אנו עומדים כעת לקבוע מספר סוכנים אשר להם — ורק להם — תהיה מותרת הקניה הזהב, ועליונים אנו רוצים לעשות את הפעולה הזאת.

צעד נוסף שהחלטנו לאחוז בו הוא רגולאציה של האשראי לשם מלחמה באינפלוציה. בהתייעצות עם מועצת הבאנקים החלטנו להעלות את אחוז הליקבידיות ל-50% מהפקדונות הקיימים ול-75% מהגידול של הפקדונות, אם יהיה כזה, ולמנוע את האשראי הספקולאטיבי והאינפלוציוני. הדבר פשוט מאד: אם יש X מיליונים, מותר להשתמש באשראי רק ב-50% מהסכום הזה ואת החצי האחר יש להחזיק במזומנים או בניירות ממשלתיים. אם יהיה גידול של הפקדונות, אפשר יהיה להשיג תמש לאשראי רק ב-25%, ו-75% צריך יהיה להחזיק באמצעים ליקבידיות. צעדים כאלה נוקטים בהרבה ארצות בעולם.

אנחנו רוצים לאסור מתן כל אשראי בבטחון של זהב, או בשעה שידוע לבאנק שבעל האשראי מחזיק בזהב. כל הלוואה על ניירות-ערך, כל אשראי להגדלת הצריכה הפנימית, לבניה לפי סוגיה — יורשו רק בגבולות המאשרים על-ידי הממשלה. גם בגבולות אלה אנו רוצים להפנות את האשראי יותר לייצור, מאשר לצריכה, ואני רוצה להזכיר לכם כי במשך השנה האחרונה גדל האשראי ב-40 מיליון ל"י.

החלטנו כפי שהודעתי בפתיחתי, להכניס סידורים חדשים ביבוא ללא הקצבת מטבע. אין בדעת הממשלה לעשות קשיים לעולה בהעברת הוננו בסחורות לפי רשיון, או למשקיע, להביא את ציודו, את חמרי-הגלם וחמרי-הבנין הנחוצים לו. לזה תינתן כל הקלה. אבל החלטנו לעשות נסיון לריאורגאניזאציה ביבוא ללא הקצבת

נתנו לפרט, בין חצי לשליש דונם. ההצעה הזאת אינה חדשה. במקנות הכלכליות של הממשלה דיברנו על אסירות של מכירת קרקעות לתושבי הארץ בתנאי שיגשו לבניה בזמן הקרוב ביותר, ולאנשי חוץ-לארץ — במטבע-חוץ, בתנאים קלים יותר. אולם הודעתי כבר לכנסת, כי למעשה צמצמנו את המכירות למוסדות ציבוריים להקמת מפעלי תעשייה. אבל הרשות הזאת נשמרת בהתאם לחוק בידי הממשלה. אני חושב, כי הצעת חברי הכנסת ברנשטיין בצורתה הכללית פוחדת פחד לספקולציה בלתי-מרוסנת. בעתון אחד אמרו, כי אולי זה יותר טוב מזהב. אולם חברי הכנסת בהיר הביא הצעה לגיוס אמצעים לתכנית בניה עממית רחבה. הממשלה כבר הודיעה, שהיא מוכנה לעיין בשאלת חסכון לצרכי בניה עממית, ולהבטיח כעת מגרשים לצרכי בניה זו, גם אם הבניה תכלול לצאת לפועל רק במשך שנים. אנו רוצים שהאנשים יכניסו את התשלומים על חשבון דמי החכירה, אם תהיה זו חכירה לתקופת שנים, ועלידי כך יבטיחו לעצמם את אפשרות הבניה. הממשלה תהיה מוכנה להבטיח קרקע בבוא הזמן, היא גם תבטיח להם הלוואה אפותיקאית. לשם כך נחננו על שולחן הכנסת חוק על קרן ביטוח משכנתאות, לאפשר גיוס כסף למשכנתאות לבניה, הן בארץ והן בחוץ-לארץ.

לא אתעכב על ההצעות שהכניסו חברי הכנסת גנזובסקי ובן-אליעזר. אני רוצה רק להזכיר, שכמה חברות בארץ, חברת החשמל, חברת האשלג, הבנק האפותיקאי הוציאו לשוק ניירות-ערך שלהם, ומתכוונים להוציא לשוק ניירות-ערך נוספים. הממשלה — אני חוזר על הדבר שאמרתי — תתן את האפשרות הגמורה לאנשים, הרוצים להשתתף בכך, להשתתף בפיחוח הנגב. אגב, השבוע תחייב הישיבה הרשמית הראשונה של הנהלת החברה של מחצית הנגב. אולם ברצוני להוסיף, כי הנסיון הראה שאין לקנות לגיוס סכומים גדולים ביותר על-ידי מכירת ניירות ערך כאלה לציבור.

הועלו שוב הצעות להפקעת הזכויות. באיזה אופן יכולה הפקעת חברת החשמל או בתי-הזיקוק להכניס לנו סכומים גדולים במטבע-חוץ — קשה לי להבין. אולם, ברצוני לומר ולהסביר, כי בתי-הזיקוק לא קיבלו מאתנו שום קונצסיה, שום מונופולין, רשאים אנו להרשות לבנות בתי-זיקוק נוספים, אם רק ימצאו בעלנים לבניית בתי זיקוק. הבעיה אינה בבתי-הזיקוק, כי אם בנפט, בחמרי הגלם.

כנסת נכבדה, הייתי יכול להרבות בנתונים, אבל הרי הכנסת ברגע זה צריכה לאשר את התקציב, ועל הממשלה לעשות אותם הצעדים המוטלים עליה, הן להרחבת הייצור, הן לשירותים, והן למלחמה באינפלציה — בתקופה מעבר. אם מותר לי לומר: כאשר לא רק הממשלה נמצאת במשבר, כי אם גם הכנסת, ההישגים העצומים, על אף כל הכשלונות, הביאו אותנו לידי אפשרות של בניה עצומה, לידי אפשרות של גיוס כוחות העם והישוב גם יחד, לידי אפשרות של משא-ומתן על עזרה מבחוץ. אנו עוד בראשית הדרך, והדרך ארוכה ומלאה חתחתים ומוקשים. אולם, אני חוזר ואומר, כי אם הישוב יתגייס, אפשר יהיה להתגבר על הקשיים. אנו יכולים כבר היום לראות את פסגת ההר. אני חוזר ופונה לכל אורחי הארץ: הפסיקו את ההשתוללות, הגבירו את גיוס הכוחות, האמינו כי יש מוצא מהסככים, ואנו יכולים להגיע בהקדם — אם כל אחד מאתנו יעשה את המוטל עליו בכנות ובנפש חפצה — לידי ביצוע החזון הגדול.

בעיה קשה היא כמובן שאלת המלאי. זוהי בעיה קשה ומכרעת. בקשיים אלה נתקלים עמים ומדינות בעולם, הן לרגל מחסור בצרכים, בעקבות הזיון והאחסנה הכבירה, ביחוד של ארצות-הברית, והן לרגל האמרת המחזרים. בכמה ארצות עלו המחזרים הסיטונאיים ממאיו יוני ועד היום, ביותר מ-20%. הייתי יכול למסור לכנסת על ההלונות הנשמעות, למשל, באנגליה על חוסר מצרכים חיוניים, ביחוד על חוסר בשר ועל קשיים בהספקת ביצים, סוכר וחמרי גלם, המביאים לקיצוץ הייצור, ולפעמים לבטול בכמה מפעלים. אצלנו הבעיה היא קשה פייכמה, לרגל גידול הצריכה בעקבות העלייה, וחוסר מטבע-חוץ. אני יכול לחזור על דברי פתיחתי ולומר שאנו עושים את כל המאמצים כדי להבטיח את המצרכים החיוניים. המצב היה קשה ביותר בחדשים האחרונים. מותר לי כעת לומר שהמצב היה קשה במיוחד לרגל ההפחתה בקבלת דולרים. מהקרנות הלאומיות והגופים הציבוריים קיבלנו בשנת 1950 בערך 25¹/₂ מיליון דולר פחות, מאשר בשנת 1949, למרות גידול הצרכים. אבל, מותר לי גם לומר מתוך ידיעה מלאה, כי עברנו את התקופה הקשה ביותר, וכי על קשיים רבים התגברנו. שוב אני חוזר ואומר כי החדשים הקרובים יהיו קשים. בחדשים האחרונים הקדשנו תשומת לב מיוחדת לשאלת המזון. לולא הבצורה, שהיא מכה נוספת, הייתי יכול להודיע שהבטחנו את המלאי ההכרחי לחדשים מספר, לא בלבד לאספקת האדם, כי אם גם לבהמה. אנו ממשיכים באמצעים להבטחת המזון, אבל אנו מרכיבים כעת באמצעים לשיפור המצב גם בנוגע לחמרי-גלם וחמרי-כינון.

אולי כדאי לעיין אתכם בעוד ענין אחד: למרות הקשיים הגדולים, גדלה הבניה. רק בימים האחרונים הופיע הגליון הסטטיסטי, והוא משווה את הבניה בשתי השנים האחרונות. ב-24 רשויות מקומיות גדלה הבניה ברישוי הבניה ב-108%, בהתחלת הבניה ב-107%, בגמר הבניה ב-78%. בגליון ניתן גם מספר על גידול התצרוכת בחשמל. הגליון מאשר את המספר שנקבתי בכנסת. הגידול הכללי בתצרוכת בחשמל גדול ב-41%, ובתעשייה ב-45%. ואוסף דרך אגב כי רק בימים האחרונים סיכמנו תכנית לתקופת חמש שנים, להגדלת ייצור כוח החשמל, והתכנית המינימאלית הזאת דורשת השקעה של 50 מיליון ל"י, מתוך זה 72 מיליון דולר להזמנת חמרים ומכונות מחוץ-לארץ.

זו היא תשובה לאנשים, החושבים שנוכל לפתח את הארץ בעיקר — או רק — בכוחות פנימיים.

אלה הם הצעדים וההצעות שהיה לי הכבוד להביא בפני הכנסת לפעולה מיידית במלחמה נגד האינפלציה. אני יודע, כי זה לא הכל, ולא אחזור על כמה דברים, שעליהם דיברתי בהצעות הקודמות.

לכנסת הובאו כמה הצעות נוספות, ביניהן — מכירת מגרשים. חברי הכנסת ברנשטיין הסתלק מהרעיון של יבוא ללא תשלום. אינני יודע אם הוא עשה זאת בשמו, או בשם מפלגתו, כי רק ב-13 לחודש זה פורסמו ההחלטות של המועצה הכלכלית של הציונים הכלליים, ובהן חזורים הם על התביעה להוסיף לתמוך בשיטת היבוא בלי הקצבת מטבע. מר ברנשטיין בא כעת בהצעה של מכירת קרקעות. חברי הכנסת דיין הכניס הסתייגות רצינית להצעה זו, כאשר הציג לקבוע מאכסיומם של מגרשים שיי

הלל קוק :

הצדקה להביא תקציב לפני הכנסת ; לא היתה לה שום ברירה אלא להמשיך בתקציב של השנה שעברה, כפי המ קובל בכל מקום.

הי"ר י. שפרינצק :

נצביע.

הצבעה

הצעת חברי הכנסת ה. קוק לא נתקבלה.

ההצעה להעביר את חוק התקציב לחוקת הכנסתים נתקבלה.

ג. חוק חופשה שנתית, תשי"א – 1951 *

(קריאה ראשונה)

הי"ר י. שפרינצק :

נעבור לסעיף ג' של סדר-היום — חוק חופשה שנתית, תשי"א — 1951. רשות-היבור לשרת-העבודה ג. מאירסון.

שרת-העבודה ג. מאירסון :

כנסת נכבדה, יש לי הכבוד להגיש בשם הממשלה את הצעת חוק החופשה השנתית בשכר, תשי"א — 1951. בימים הקרובים יובא לקריאה שנייה חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א — 1951, והחוק המוגש עכשיו ישלים אותו, כך שעל-ידי שני חוקים תיקבע בישראל המסגרת לשעות עבודה, להפסקות בעבודה, למנוחה שבועית ולחופשה שנתית, וישראל פרק אחד בעבודה שלנו — הפרק הקובע, מתי יעבוד העובד ומתי ינוח מעבודתו.

בתנאי הייצור של ימינו אין להסתפק עוד בקביעת סייגים ליום העבודה ובייעוד היום השביעי בשבוע למנוחה. יש להבטיח לאדם העובד מנוחה של ממש לאחר שנת העבודה, וזאת למענו ולמען המשק כאחד.

הרעיון של קביעת יום בשבוע למנוחה הוא נכס האנושות מימים ימימה והיה לנכס סוציאלי של היהדות מראשית קיומה, אך לא כן החופשה השנתית.

במידה שנקבעו ימי מנוחה נוסף למנוחת השבוע, היו אלה חגים דתיים שאין בשמירתם הכסחת מנוחה לעובד, וחלוקת החגים לפי חדשי השנה, כשרובם מרוכזים בחודש אחד תוכיח זאת. רק השבת ניתנה כדי שינוחו ; ואילו החגים, אם גם אסורה בהם העבודה, מטרם אחרת.

ואף-על-פי שבהרבה שפות זהים המונחים חג וחופשה, אין לראות בחגים מועד שנועד למנוחת העובד. אם באנגליה ניתן בשנת 1552 חוק בדבר חופשת חגים, הרי זה נעשה כדי "שאנשים יתמסרו לפולחן דתי", ונאמר בו במפורש, שלא יתבטלו אנשים מעבודתם בימים אחרים.

בתנאי ייצור פרימיטיביים ובחלקאות סרימיטיביות הכתיב הטבע את עונת-העבודה ואת עונת-המנוחה ; ובמלאכה פרימיטיבית הכתיב השוק את עונת-הפגרה.

לא כן המצב בכלכלה של ימינו. תנאי הייצור מאפשרים כיום עבודה בכל חדשי השנה, ומכאן הצורך בקביעת המועדים לחופשה שנתית.

(* רשומות (הצעות חוק, חוב' 72).

חופשה שנתית לעובד כזכות סוציאלית חילונית היא פרי ההתפתחות בעשרות השנים האחרונות, ורק אחרי המלחמה העולמית הראשונה ניתן לה ביטוי בחוקי המדינות השונות. כיום תמצאו בחוקים של יותר מ-20 מדינות הוראות בדבר חופשה שנתית, וישנן מדינות שבהן חוקת-היסוד שלהן הובטחה זכות זו ; אך רבות עדיין הארצות שבהן לא זכו העובדים לחוק חופשה שנתית. אפילו באנגליה לא חקק עדיין המחוקק את חוק החופשה השנתית, אם כי הצעות-חוק הוגשו בשנת 1925, 1929 ו-1936, וועדה פארלאמנטארית מיוחדת שנתמנה בשנת 1937, המליצה על הבאת הצעת-חוק לפני בית-הנבחרים בשנת 1940.

אנו יכולים אפוא להיות גאים על כך, שבפרקים הראשונים לחוקי העבודה שלנו ימצא את מקומו גם חוק החופשה השנתית.

כמו כל חוקי העבודה, כן גם החוק המוצע אינו בא להעניק זכויות חדשות, אלא להעלות לשלב יציב את הזכויות שרכש לעצמו העובד ולהבטיח את השיטה היעילה ביותר להשגת המטרה, שלה נועדה החופשה השנתית. החוק המוצע רואה בחופשה לא רק זכות לעובד בחור פרט, אלא זכות סוציאלית כללית, שיש בה ענין לא רק לעובד, כי אם לציבור כולו. ההלכות שבחוק באות להבטיח, שמטרת החופשה — מנוחה אחרי שנת עבודה ואגירת כוחות לקראת שנת-עבודה שנייה — תושג במידה המלאה ביותר.

החוק המוצע נותן, בדרך כלל, ביטוי לנוהג בארץ, אך סוטה הוא מכמה וכמה הלכות שנשתרשו במציאות שלנו, במידה שסטיות אלה מוצדקות מבחינה סוציאלית, רצויות למשק ודרושות כדי להבטיח שתושג מטרת החופשה.

החוק קובע מיכסה מינימאלית לחופשה השנתית : 14 ימים, ובהם 12 ימי עבודה.

שלוש דרכים לקביעת מיכסת החופשה : הראשונה — הדרגתה לפי הוותק בעבודה ; השנייה — הדרגתה לפי גילו של העובד ; והשלישית — קביעת מיכסה כללית כבסיס מינימאלי.

בארץ נהגו ללכת בדרך הראשונה, ואין דרך זו נראית לנו כמוצדקת לייצוב בחוק. הצורך של העובד לנוח אינו

— חוק חופשה שנתי (מאירסון, שפרינצק, רובין) : החלטת ועדת הכנסת בדבר איגרת נשיא המדינה אל יושב-ראש הכנסת (שפרינצק, הררי, רובין) —

שי. שכיריים שאין לו מקום עבודה קבוע, ישלם בעוד מעבידו 4% משכרו לקרן חופשה, שתוקם על-פי החוק ותהיה נתונה לפיקוח הממשלה, כדי להבטיח שקרן-החופשה תשתמש בכספים למטרות שלהן נועדו.

כתוצאה מהחוק המוצע תוגדל מיכסת החופשה גם לשכיריים, שבעד משלמים היום לקרנות הביטוח, כי חלקה של החופשה השנתית במסים לקרנות הביטוח קטן מ-4% הנדרשים בחוק.

החוק המוצע רואה בחופשה השנתית זכות סוציאלית, שאין העובד רשאי לוותר עליה; נותן-עבודה, שלא יקיים את המוטל עליו לפי החוק, יהיה צפוי לעונש. כדי למנוע הידינות כפולה מאפשר החוק לעובד לגבות את דמי החופשה, אם לא שולמו לו, או אם בכלל לא ניתנה לו חופשה, בלי שיצטרך להגיש תביעה מיוחדת לבית-המשפט, נוסף לתביעה שתוגש על עצם העבירה.

עם חקיקת החוק המוצע, יובטח השלב הראשון בשטח זה. אך פתרון מלא לשאלת החופשה השנתית, כפי שרואים אותה היום בעולם, הוא בהבטחת נופש והכרזה לעובד. סיפוק צרכים אלה הוא חיוני לניצול יעיל של החופשה השנתית, אך הוא יובטח לא בדרך החוק, אלא בדרך של פעילות קרנות הביטוח, ארגוני עובדים וארגוני מעבידים, שיידעו להעריך את התועלת שבנופש ובהכרזה למשק כוח האדם ולכלכלה.

אני מגישה בזה את הצעת החוק, שהוא השלישי בחוקי העבודה המובאים בפני הכנסת, ומבקשת להעבירו לוועדת-העבודה. כך נצמד קדימה בכיצוד תכנית החקיקה שלנו בשטח העבודה, ומקווה אני, שבקרוב יובאו בפני הכנסת חוק ארגון התעסוקה, חוק עבודת הנוער וחוק החניכות, שניסוחם כבר הושלם.

היו"ר י. שפרינצק :

הדיון בסעיף זה יהיה בשבוע הבא.

חנן רובין (מפ"ם) :

אבקש להתחיל בדיון מיד.

היו"ר י. שפרינצק :

לאחר שנמנעו את סדר-היום, נוכל לדון בסעיף זה.

חנן רובין (מפ"ם) :

אני אערער בפני ועדת-הפירושים בענין זה, שבלי החלטת ועדת-הכנסת שומעים הרצאה ואין אפשרות להשיג מיע דעה.

קשור בוותק שלו בעבודה אצל אותו מעביד עצמו. העובד שנאלץ לעבור ממקום עבודה אחד למקום-עבודה אחר, וכאן לחופשה לא קצרה מזו שממנה נהנה הממשיך במי קום עבודה אחד.

הדרך השנייה, שלפיה מעניק החוק חופשה ארוכה יותר לצעירים ולקשישים, אם כי היא צודקת מבחינה סוציאלית, אין להנהיגה במשטר שלנו, כי עלולה היא לפגוע בקליטתם בעבודה של אנשים, שלהם יעניק החוק זכות לחופשה ארוכה יותר.

נשארה איפוא הדרך השלישית הקובעת מינימום כללי והמשאירה למשאומתן בין הצדדים את הרגת אורך החופשה לפי הוותק בעבודה או לפי עקרון אחר. החוק המוצע מבטל את ההבחנה בין עובד זמני לבין עובד קבוע, במידה שמדובר בזכות של חופשה. נהוג בארץ, שלא הררי זכויותיו לחופשה של העובד הזמני כהרי זכויותיו של העובד הקבוע. נוהג זה פוגע לא רק בעובד הזמני, אלא גם במשק, הוא משמש גורם לאי-יציבות העובדים במקום עבודתם. העובדה שהוותק גורר אחריו היצאות גדולות יותר, גורמת לרצון מעבידים לקבוע לעובד דים מעמד של זמניים ולא להעניק להם זכויות של עובד קבוע.

החוק המוצע מסדיר את שאלת רציפות החופשה ואת שאלת צבירת החופשה. מטרת החופשה תושג רק אם ימיה יהיו רצופים ואם תינתן לעובד מדי שנה בשנה. לכן קובע החוק כעקרון, שהחופשה היא רצופה ואין לחלקה ולצבור אותה, אלא במקרים מסוימים ובגבולות שהחוק מאפשר.

ביסודו של החוק הונח הכללי, שהחופשה היא לא רק זכות הניתנת לעובד, אלא גם חובה עליו. אין העובד יכול להמיר את החופשה בשכר ואין הוא רשאי לעבוד במקום אחר בחופשתו, ואם עשה זאת — יפסיד את זכותו לדמי חופשה. נותן-העבודה וכאן לכך, שאם נתן חופשה לעובד דו — ינוח העובד ויתחורר לעבודה לאחר נופש.

כאן בארץ, כמו ברוב ארצות העולם, היו הפקידים והעובדים החדשים זוכים ראשונה לחופשה, ואילו העובדים שהם שכיריים, מהם נשללה זכות זו, ורק בשנים האחרונות הוקמו קרנות ביטוח — ראשונה לפועלי הבנין ואחר-כך לפועלים חקלאיים ולפועלים יומיים בתעשייה — שמטרתן לאפשר חופשה שנתית לשכיריים. אך עד היום אין החופשה השנתית נחלת כל שכיריים.

החוק המוצע מעמיד את שכיריים, שעבד לפחות 75 ימים רצופים אצל מעביד אחד, במצב שווה להעובד החד-

ד. החלטת ועדת-הכנסת בדבר איגרת נשיא-המדינה אל יושב-ראש הכנסת

היו"ר י. שפרינצק :

אנו עוברים לסעיף השלישי — הודעת יושב-ראש ועדת-הכנסת בקשר למכתב הנשיא.

יוזר הררי (יו"ר ועדת-הכנסת) :

כנסת נכבדה. בגמר קריאת מכתב נשיא המדינה אל יושב-ראש הכנסת בתאריך ה-5 במארס, הודיע יושב-ראש הכנסת, שהוא מעביר את הענין לוועדת-הכנסת. ועדת הכנסת דנה במכתב הנשיא ליושב-ראש הכנסת ובאה לידי מסקנה, שאין מקום בכנסת לדיון על המכתב הזה. היא גם הסכימה במקרה זה לתת אפשרות לאלה, החולקים על דעת הרוב שבה, להסתייג בפני המליאה. ישנן איפוא הסתייגו-

גויות לחבר-הכנסת ברי-הודה, לחבר-הכנסת בדר, לחבר-הכנסת פריסין ולחבר-הכנסת בן-עמי.

אני מוצא לחובה לעצמי לציין, שהדיון הוא אם לקיים ויכוח או לא לקיים ויכוח, ואינו דיון לגופו של הענין. אבקש איפוא את המסתייגים, להצטמצם בבקשה העומדת לפנינו, אם לקיים ויכוח, או לאו.

היו"ר י. שפרינצק :

במקום חבר-הכנסת ברי-הודה, ידבר חבר-הכנסת רובין.

חנן רובין (מפ"ם) :

כנסת נכבדה. אני מציעים לכנסת לדון במכתב

— החלטת ועדת הכנסת בדבר איגרת נשיא המדינה אל יושבי ראש הכנסת (רובין, רמו, שפרינצק, י. בדר, תבורי) —

חדש במציאותנו הפארלאמנטארי והמשפטית — שרר קומנט כזה, עם כל הכבוד שאנו רוחשים לנשיא המדינה, צריך להיות נידון בכנסת. אין אפשרות, כפי שרוצה לעשות זאת הרוב בוועדת הכנסת, להתנהג כאילו מכתב זה לא נכתב. הוא נכתב ונקרא בכנסת. לטובת הענין הוא, ולדעתי גם לכבוד כותב המכתב, שהמכתב יועלה לדיון. איני חושב שהרוב צודק אם הוא נוהג במכתב כאילו אינו ראוי לדיון. לכן הובאה הצעתנו.

היו"ר י. שפרינצק:

איני חושב שיש מקום לביטוי „ראוי לדיון“. צריך לדון, או לא צריך לדון, אך אין לומר „ראוי לדיון“. רשות הדיבור לחברי הכנסת יוחנן בדר.

יוחנן בדר (תנועת החרות):

מיום שד"ר חיים ויצמן נבחר לנשיא המדינה, הח' לטנו לא לחשוב עליו ולא לדבר עליו באופן אחר מכפי שמדברים על נשיא מדינה. באותה הזדמנות גם כתבנו וגם אמרנו שהלואי ולא יהיה לנו צורך בזמן כהונתו לדבר עליו לא טובות ולא רעות.

יש דין בחוקת המעבר, כדוגמת חוקים אחרים מסוג זה, שחוק מחתימת הנשיא על מסמכים, דרושה חתימת שר או ראש הממשלה; ויש סיבה לדון זה, על מכתב הנשיא שנקרא בכנסת לא היתה חתימה של שר או של ראש הממשלה. הייתי מדבר כאן רק על ראש הממשלה או על השר, ואת הנשיא לא הייתי מזכיר, אילו היה הוא חותם ליד חתימתו של השר האחראי. הפעם לא נעשה הדבר, והאשם אינו בי.

מה תוכן המכתב הזה? — המכתב אומר, שנשיא המדינה, מסיבות שצוינו במכתב, איננו ממלא אחרי החובות המועטות שיש לו ואינו ממנה חברי כנסת זה או אחר ומטיל עליו את התפקיד להרכיב ממשלה. הנשיא כותב שמסיבות ידועות לא נעשה הדבר, והסיבות הן: „שאין לו תקווה שהתפקיד יצליח“. אני חושב שקודם כל צריך לנסות ולחזור ולנסות.

אפרים תבורי (מפא"י):

אתה מסלף.

יוחנן בדר (תנועת החרות):

בפעם הקודמת מינה הנשיא את מר בן-גוריון, ואחר-כך את כבוד שר המשפטים, ובדואי היה פונה עוד לשלישי. הפעם לא נעשה הדבר, וזה מנוגד לחוק. שמענו כאן מפי מר בן-גוריון כשהוא מתפטר: „נראה אם הרוב שהפיל את הממשלה יצליח ליצור ממשלה“. ונמצא אמי צעי יפה מאד כדי שהרוב הזה לא יצליח: הנשיא לא פנה אף לחברי כנסת אחד מן הסיעות שהפילו את הממשלה. זוהי דרך יפה ביותר להבטיח מראש שהממ"ר שלה לא תקום. רבותי, אני רואה את הדרך הזה כפוטש, אמנם פוטש בלי יריות, בלי צבא. אבל בכל זאת פוטש. חוקת המעבר לא הופעלה, ובאופן כזה ממשיכה הממ"ר שלה שפוטרה להתקיים, ואין סכנה שתקום ממשלה אחת. ראוי הסיבה למצב זה היא, שקיים איזה הסכם סודי נוסף בין השותפים בקואליציה הזו. הצורה בה הובא התקציב הזה לכנסת, והאופן והקולות שבאמצעותם הור"עבר להעדה (וביום ד') ודאי נראה מי יציב בעד התקציב ונגדו) הגם הוכחה לקיום קשר — אבל הקשר הזה הוא פוטש, ופירושו של הדבר שהממשלה שכבר איננה

נשיא המדינה אל יושבי ראש הכנסת, שהוקרא לפנינו בשעתו. זוהי הצעתנו, ועתה ההצמקה.

אין בלא ספק אף אחד מבין חברי הכנסת שיחלוק על העובדה, כי מכתב שנכתב עלידי הנשיא ושהוקרא כאן, הוא מסמך בעל ערך פוליטי, ונוסף לכך — הוא מעורר כמה בעיות משפטיות. כל זה מחייב דיון. הנשיא במכתבו קבע לא פחות ולא יותר מזה, שאין לו אפשרות להטיל על אחד מחברי הכנסת את התפקיד של הרכבת ממשלה. לכן, הממשלה שפוטרה תמשיך בנילוי תפקידיה ויש לעמוד לפני הביררה של בחירות. זהו תוכן המכתב על סעיפיו העיקריים.

מתעוררת מיד שורה של שאלות.

שאלה ראשונה: האם נשיא המדינה יכול לכתוב מכתב רשמי בלי חתימה שכנגד של אחד מחברי הממשלה? איני נכנס לדיון בשאלה זו, כי אני דנים עכשיו אם להעמיד את השאלה על סדר היום או לא. אגיד רק, שזו נקודה הטעונה בירור.

שאלה שניה: האם הנשיא הטיל בכלל על אחד מחברי הכנסת להרכיב ממשלה? ייתכן שהטיל, אך דבר זה אינו ידוע, כי לא פורסמה כל הודעה על כך. ייתכן שהנשיא ניסה להטיל זאת על מר בן-גוריון; אבל עובדה היא שלא הטיל.

ידוע לנו כי בעת הרכבת הממשלה — זו שפוטרה עכשיו — הוטל על חברי הכנסת בן-גוריון התפקיד של הרכבת ממשלה בדרך של חילופי שיחות טלפוניות בין פקידים שונים. בין פקיד במשרד ראש הממשלה לבין פקיד בלשכת הנשיא.

כל העובדות האלה מביאות לידי כך, שצריך לשאול אם קיינו בכלל ההוראות הברורות של חוק המעבר.

בדיון על סדר היום איני רשאי להיכנס לבירור השאלות לגופן. אני יכול רק לציין את השאלות שנתעוררו ולתת להן כותרות. ודי לתת את הכותרות האלה כדי להבליט כמה נחוץ ודחוף הוא הדיון. היינו יכולים לוותר על הדיון בכנסת, אילו לפחות היה מובטח שמוסדות הכנסת יגשו מיד לעיבוד חוק שיבהיר מה הן סמכויות ממשלה שהתפטרה, או פוטרה, בתקופת הביניים. כמובן שנמשלה כזו אינה ממשלה רגילה. יש ביטוי אנגלי מתאים לממשלה זו: caretaker government. לעצמי איני יודע ביטוי עברי מתאים.

שר החינוך והתרבות ד. רמו:

נושאים בעלי.

חנן רובין (מפ"ם):

חישבני שזהו ביטוי מליצי למדי כדי למצות את המצב בו נמצאת הממשלה הזאת שפוטרה.

מכלימקום עובדה היא שבמדינת ישראל הצעירה יש מקרים לא ימעטים, שדוקא הממשלה אשר מתפקדה לשמור על החוקים ולהיות למופת ולדוגמה בשמירה על החוקים, על האות ועל תוכן החוקים, ממשלה זו דוקא מקילה על עצמה מאד. איני רוצה להשתמש בביטוי חריף וקולע יותר, אך עובדה היא שדוקא היא בעצמה מפירה ואינה מקיימת את החוקים. שרי החינוך והתרבות מסתכל ב"ה הוא בדואי מבין שגם אליו אני מתכוון.

אני סבור שדוקומנט כה חשוב, כה רציני, נסיון של נשיא המדינה לתת הוראות לכנסת, דבר שהוא בכלל

— החלטת ועדת הכנסת בדבר איגרת נשיא המדינה אל יושב ראש הכנסת (י. בדר, ספיר, ברגר, כסה, ארגוב, למ, הרצפלד, תבורי) —

אחרות בפני הכנסת צריכה לדון על כך. זוהי הוכחה נוספת לקיום קשר כזה. הקשר הוא בלתי חוקי, אבל הפוטש הזה באמת קיים.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

כנסת נכבדה. אם היתה דרושה הוכחה נוספת, עד כמה שגו כל אלה שדחו את התביעה ואת הדרישה שהכנסת הזאת בתוקף המנדט שקיבלה, חיוש בראש וראשונה להי כין את חוקת היסוד, הרי העובדה של המציאות הנוכחית היא הוכחה נוספת לכך. אנו נמצאים במצב קונסטיטוציוני מסובך, ולדעתי רק הודות לכך, שאין לנו חוקת יסוד; חוקת המעבר שלנו לא הביאה בחשבון אפשרויות כאלה שאנו עומדים לפניהן היום. חוקת המעבר היא בלי ספק בלתי שלמה ובלתי מגובשת במידה מספיקה, בתוקף אותם התנאים שהיו קיימים אז כשהגדרנו אותה. (ק ר י א ה מ ס פ ס ל י מ פ א י : הרי אתם התנגדתם.) אנו נתענו, שהכנסת הזאת כאספה מכוננת תיגש מיד לחוקק חוקת יסוד, ואתם דחתם את הדבר. ואני יוצא מן ההנחה, שאחד החוקים הראשונים בחוקה היה בוודאי נותן מושג יסודי בדבר הקמת ממשלה והרכבת ממשלה.

הרצל ברגר (מפא"י):

יש להניח, שהסעיף הזה היה כפי שהוא מנוסח.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

אינני מתאר לעצמי, שאילו היו מחוקקים את החוק לא באותה מידת הפזיזות, שבה נאלצו לחוקק את חוק המעבר הקיים, לא היינו מגיעים לדברים אחרים שהגענו אליהם. מהו המצב למעשה? לאחר שוועדת הכנסת שמה אל לב את מכתבו של הנשיא, החליטה לעבור לסדר היום. אני מרשה לעצמי להעיר ולשאול, אם מונח זה הולם את הנסיבות, אם זוהי התגובה הראויה למכתב הנשיא? לאיזה סדריום אנו עוברים? הרי אי אפשר לבטל לגמרי את כל הטענות שנאמרו ושנשמעות בישראל, כי במצב הקונסטיטוציוני הנוכחי הענינים אינם כסדרם ואינם חוקיים.

יונה כסה (מפא"י):

היה דיון בוועדת הכנסת.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

אני יודע זאת, אך ועדת הכנסת החליטה לעבור לסדר היום, וסדר היום נשאר באותו הערפל, שהיה בו לפני כן.

נאיר ארגוב (מפא"י):

איזה ערפל? קיים חוק מעבר.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

חוק המעבר איננו די בתנאים שאנו נתונים בהם. אינני חושב שיש מדינה בעולם, שבה יכולה להיות ממשלה מתפטרת במשך 3 עד 5 חודשים. אני יודע, שתגידו לי שארכיב ממשלה חדשה, זו אינה תשובה שיש בה לכסות על הליקוי היסודי שבחוק זה. אני יודע, שהדבר נותן למר בן גוריון הזדמנות לזרוק לחלל האוויר של הכנסת את אימרתו הידועה: "אני יודע ששום איש אחר לא יוכל להריב ממשלה", אך אימרה אינה מנעה את העובדה, שאנו נתונים חודשים רבים במצב קונסטיטוציוני בלתי בריא — ואני נישמש כמונח זהיר מאד.

יוסף למ (מפא"י):

מי מפרע לך להרכיב ממשלה?

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

אני דן על המצב הקונסטיטוציוני, ולא על המצב הריאלי, כמו שהוא. אם אתם רוצים להתווכח אתי, אני מוכן לוויכוח, אך אני לא לשם ויכוח זה עליתי על הבמה, אלא לשם הסתייגות והבהרת נקודות מסוימות, לפי השקפותי.

המצב הזה מחייב דיון רציני בכנסת, כדי למנוע את התקלות העלולות לצמח ממצב קונסטיטוציוני בלתי מסודר ובלתי ברור זה. אך אנו יכולים להסכים למנוע את הוויכוח הזה בכנסת, אילו קבעה ועדת הכנסת, או ועדת החוקה, חוק משפט שלוש דברים המונעים יצירת מצב בלתי ברור זה, אילו היו מבהירים אותו ומעלים אותו על פסים של תכליתיות מסוימת. פה בכנסת הזאת נתקבלה לפני זמן מה הכרעה, שתוך תקופה קצרה מאד תובא לבית הצעה על קבלת תאריך יום הבחירות. ההצעה לא הובאה. אחד התנאים הראשונים שהבית יכול להסכים עליהם הוא, שיוחלט להביא בלי דחיה את תאריך יום הבחירות.

אברהם הרצפלד (מפא"י):

מי מפרע לך בזה?

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

אינני נשיאת הכנסת ואינני ועדת החוקה. לזה צריכה לדאוג נשיאות הכנסת.

אפרים תבורי (מפא"י):

השפיע על חברך שלא יעכב את הדבר.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

חברי אנו מעכב, אלא להיפך; וגם אין זו שאלה של חברי הכנסת זה או אחר, אלא ענינה של הנשיאות. אני אינני מדבר בשם חברי הכנסת בגין, אלא בשם סיעתי, ואנו לא הפרענו. לאור מצב קונסטיטוציוני כזה ודאי שאין שום הצדקה לדחיה הממושכת של הדיונים בחוקת הבחירות. התביעה היא, שהדבר יובא לכנסת השבוע, ואינני יודע לכמה זמן יידחה. סמכויות הממשלה אינן ברורות לדעתנו בחוק המעבר. אינני יוריסט. אך מהניסוח הפשוט של חוק המעבר בולט ההבדל במושג "סמכויות הממשלה" בין התקופה שבה היא נהנית מאמון הכנסת, לבין התקופה שבה היא משמשת כממשלה זמנית.

שם נאמר: "תכהן הממשלה", פה נאמר: "תמשיך בתפקידה". לדעתי יש הבדל בין שני הדברים, אך גם אם אין הבדל מבחינת הלשון או מבחינה מהותית — הרי מבחינה מעשית יש הבדל. לא ייתכן, שתוך תקופה ארוכה כל כך, בשעה שאין לממשלה אמון של הכנסת, תוסיף הממשלה לכהן כאילו יש לה אמון מלא של הכנסת.

לכן הדרישה השלישית היא, שיוגדר מיד מה הם תפקידי הממשלה במשך תקופת מעבר זאת, לאחר שייקבע יום הבחירות ולאחר שתובא חוקת הבחירות לכנסת. אז גם ייקבע מה הם תפקידי הממשלה עד יום הבחירות ועד שתקום ממשלה אחרת.

בשלושה תנאים אלה אפשר להסכים לוותר על הדיון בבית בקשר למצב שנוצר לאור מכתב הנשיא. אני חוזר ואומר, שבלא מילוי תנאים אלה, יישאר מצב, שבהחלט איננו רצוי — לא מבחינת הציבוריות הכללית ולא מבחינת מהלך העבודה של הבית הזה.

— החלטת ועדת הכנסת בדבר איגרת נשיא המדינה אל יושב ראש הכנסת (בן-עמי, לס, הררי, בגין) —

משה בן-עמי (הספרדים):

כנסת נכבדה. הסתייגותי בשאלה זו באה לא מפני שהניי תמידים עם הפרשנות המשפטית הקובעת שיש נה כביכול אבחנה בין „ממשלה מכהנת“ ובין „ממשלה הממלאת את תפקידה“. דעתי היא שממשלה כל זמן שהיא קיימת, וכל עוד לא באה במקומה ממשלה אחרת שקיבלה את אמון הכנסת, ממלאת את כל התפקידים שקיימה עד אותה שעה. דבר זה הוא טבעי ומובן מאליו.

בהסתייגותי התכוונתי לשני דברים.

באיון מידה מוסמכת ועדת הכנסת לקבוע סופית הלכה בשאלה זאת, הגם שהועבר הדבר אליה? הבעיה היא: האם נעשתה פעולה מצד הנשיא מבחינה תחקית לפי חוק המעבר, כלומר, אם מילא הנשיא את חובתו בהטלת השליחות להקמת ממשלה על חברי-כנסת אחד בלבד — או אולי מטיל חוק המעבר חובה על הנשיא להטיל על יותר מחברי-כנסת אחד בזה אחר זה להרכיב ממשלה?

וזה השאלה הראשונה מבחינה קונסטיטוציונית. והשאלה השנייה היא: אם יוכל הנשיא להתערב ולומר שהממשלה הזאת, שלא קיבלה את אמון הכנסת, תמשיך בתפקידה עד הבחירות? בחוק המעבר נאמר, שהממשלה הזאת ממשיכה לכהן בתפקידה עד היכון ממשלה חדשה שתהיה מאמון הכנסת. אלה הם שני דברים שונים.

ייתכן, שהיום לא נהנית הממשלה הזאת מאמון הכנסת; ובעוד חודש ישנתה המצב, והתנאים במדינה והמצב הבינלאומי יהיו אחרים; וייתכן שתקום קואליציה אחרת — או אותה קואליציה — ותבוא מצד הנשיא הצעה לחברי-כנסת להרכיב ממשלה, והוא יקבל את אמון הכנסת. או יתגלה שלא היה זה בגדר סמכותו של הנשיא ולא בגדר החוק לומר שהממשלה המתפטרת תכהן עד לאחר הבחירות — הנשיא חרג ממסגרת החוק. מצד שני גם הבעיה הראשונה אינה כה קלת-ערך. אינני רוצה להשתמש בביטוי „פוטש“, אבל הנשיא למעשה פיזר את הכנסת — ודבר זה לא היה בסמכותו.

יוסף לס (מפא"י):

הוא לא פיזר את הכנסת. הרי אנחנו יושבים כאן.

משה בן-עמי (הספרדים):

אינני מעליב את הנשיא; הוא לא פיזר את הכנסת כרגע ואינו יכול לפזרה כרגע, אבל הוא אמר כי הכנסת הזאת אין לה קיום והוא מכריז על בחירות. פירוש הדבר הזה הוא פיזור הכנסת; ואין לנשיא סמכות כזאת בחוק המעבר.

משום כך אני אומר, שאין ועדת הכנסת מוסמכת לקבוע הלכות בשתי שאלות יסודיות ועקרוניות אלה. מן הדין שהכנסת עצמה תיכנס בעובי הקורה ותעביר את הבעיה לעודת החוקה, חוק ומשפט, על מנת שזו האחרונה תבדוק מה הן חובות הנשיא לגבי מילוי התפקיד במקרה זה; האם הוא יכול למסור את הרכבת הממשלה לחברי-כנסת אחד בלבד, בדבר חד-פעמי, ובוה לצאת ידי חובתו, או שהוא צריך לעשות כמה נסיגות ולפחות למסור את התפקיד ליותר מאשר לחברי-כנסת אחד, בזה אחר זה. כמורכב על ועדת החוקה, חוק ומשפט לקבוע, אם במקרה כזה על הנשיא לומר כי בתנאים אלה הוא מפורז למעשה את הכנסת וקובע כי הממשלה תוסיף לכהן עד לבחירות, או שהוא צריך להסתפק בזה

שיאמר: לא מצאתי אפשרות להרכבת ממשלה בהרכב הזה של הכנסת. אין הוא צריך אפילו לומר שממשלה זו תמשיך בתפקידה. הכנסת, היא שתדאג לפתרון הבעיות האלה. הנשיא אינו פותר בעיות קונסטיטוציוניות, שחוק המעבר לא הקנה לו סמכות לפתור אותן. אם נעבור פעם כלאחר-יד על הדבר הזה, אנו עלולים לעמוד — אולי אחרי 120 שנה לחיי נשיא המדינה ואולי עוד עם הנשיא הזה — לפני קונפליקטים רציניים למדי, מפני שנשיאם וראשי מדינה יש להם תמיד נטיה ליטול לידם את שר-ביטחון השלטון, ולא תמיד להשתמש בו כהלכה. יועצי הנשיא הכשילו אותו הפעם; זוהי הברתי כבודו וכבוד הכנסת דורש לעמוד על כך, שהנשיא ישתמש רק בסמכויות הנתונות לו לפי חוק המעבר ולא יסטה מהן כמלוא נימה.

משום כך על הכנסת להעביר את בירור שתי הבעיות הללו לוועדת החוקה, חוק ומשפט, והיא עצמה צריכה להחליט בכל הבעיה הזאת.

יוזר הררי (יו"ר ועדת הכנסת):

כנסת נכבדה. תפקידה של ועדת הכנסת הוא, לא לפסוק הלכות קונסטיטוציוניות על פעולות, אלא לספק בדיני הכנסת, אם לקיים דיון או לא לקיים; ולכן לא צדק חברי הכנסת בן-עמי בכך שוועדת הכנסת חרגה מסמך כותה ופסקה הלכות. ועדת הכנסת לא פסקה כל הלכות שהן, היא רק באה לידי מסקנה, שאין מקום בכנסת לקיים דיון על המכתב שנשיא המדינה כתב ליושב ראש הכנסת. יכולות להיות דעות משפטיות שונות. יכולה להיות דעה שהממשלה פוטרה, כפי שאמר חברי הכנסת רובין; יכולה להיות דעה שהממשלה התפטרה; יכולה להיות גם דעה אחרת, כפי שנשמעה מאחד העתוננים, שהממשלה עוד לא התפטרה בכלל — אם כי אותה דעה אומרת שיש אחריות קולקטיבית, ולכן גם אילו לא התפטר אלא ראש הממשלה בלבד, היה זה כאילו הממשלה כולה התפטרה. אחרים יכולים להיות סבורים כמו חברי הכנסת בדר, שהמכתב שנשיא המדינה כתב ליושב ראש הכנסת, הוא לקוי, מכיון שבסמך — אם זה בכלל מסמך — חסרה חתימת-לואי של ראש הממשלה או של איזה שר אחר. ויכולה להיות גם דעה, שהמושג מסמך אינו חל אלא על מכתבים ותעודות שנשיא המדינה חייב, בהתאם לחוק המעבר, לחתום עליהם בשם המדינה לפי סעיף 6, והמכתב שכתב הנשיא ליושב ראש הכנסת, או המכתבים שהוא כותב אפילו לראש הממשלה, או לחברי הכנסת בן-גוריון, בהציעו לו להרכיב ממשלה, איננו מסמך, ואינו מחייב חתימה של ראש הממשלה.

מנחם בגין (תנועת החרות):

בחוק המעבר כתוב בפירושו, שכשהענין נוגע לסמכויות, מכתבו של הנשיא מחייב חתימה של ראש הממשלה, או שר אחר.

יוזר הררי (יו"ר ועדת הכנסת):

זה רק ביחס לחוקים. אנו איננו עוסקים בחוקים, אלא במכתב. סעיף 7 אומר: „כל מסמך רשמי“ — ובכן עלינו לדעת מה זה מסמך רשמי — „שיחת-עלידי נשיא המדינה, ישא עליו חתימת-קיום של ראש הממשלה, או של שר אחר שתחליט עליו הממשלה“.

— החלטת ועדת הכנסת בדבר איגרת נשיא המדינה אל יושב ראש הכנסת (י. בדר, הררי, רובין, שפרינצק, ספיר) —

יוחנן בדר (תנועת החרות):

זה מכתב פרטי ?

יוהר הררי (יו"ר ועדת הכנסת):

זה אינו מכתב פרטי, אך סעיף 6 אומר על מה יחתום נשיא המדינה.

חנן רובין (מפ"ם):

אתה נכנס לגופו של ענין.

יוהר הררי (יו"ר ועדת הכנסת):

אני לא נכנסתי לגופו של ענין אלא אחרי קריאת הביניים, משום שחברי הכנסת רובין וברד נכנסים לגופו של ענין. אני אומר, שסעיף 6 קובע על מה יחתום נשיא המדינה—על אמנות עם מדינות זרות, על המלצות למנות דיפלומטים וכיוצא בזה. בא סעיף 7 ואומר, שבשעה שיחתום על מסמך רשמי, תירש חתימה של ראש הממשלה או של שר; אך ועדת הכנסת לא נכנסה כלל ואינה צריכה להיכנס לבעיה זו, כשם שאינה צריכה להיכנס לבעיה, על צריך לקיים דיון על חוק המעבר לכנסת השנייה, על חוק הבחירות לכנסת השנייה, ועל קביעת תאריך הבחירות לכנסת הבאה. למעשה כבר החליטה הכנסת והעבירה לוועדת החוקה, חוק ומשפט את כל הסמכויות הדרושות, כדי לקבוע את תאריך הבחירות, וכדי להכין את חוק הבחירות. ואם ועדת החוקה לא עשתה זאת — ואינני נכנס עכשיו לסיבות, ישנם חילוקי דעות עקרוניים מה הן הסיבות, ומי מעביר את הגאולה — הרי לא ועדת הכנסת תוכל לכפות על ועדת החוקה ולחייב אותה להביא את הדיון. אין צורך לקיים דיון בכנסת, כדי לתת סמכות לוועדת החוקה להציע תאריך, וכדי שוועדת החוקה תביא את חוקת הבחירות.

לדעתה של ועדת הכנסת אין צורך לקיים דיון על מכתבו של נשיא המדינה. יש לוועדת החוקה כל הסמכות לטפל בדברים אלה, והיא צריכה להביא את עבודתה בפני המליאה. מבחינת הדיון בכנסת ישנה כאן לדעתי בעיה עמוקה הרבה יותר. הכנסת צריכה לקיים דיונים תכליתיים, שבסופם יבואו החלטות והצבעות. אין היא מקיימת דיונים ערטילאיים סתם בעלמא; ולכן נשאלת השאלה: האם רשאי נשיא המדינה, לפי החוק הקיים אצלנו, לפנות לכנסת באגרות כפי שזה נקבע בסעיף 37 של החוקה הצרפתית, או כפי שנשיא ארצות הברית צריך למסור מפעם לפעם לקונגרס על מצב הברית the state of the Unions? אצלנו לא נאמר בחוק שום דבר על כך, שנשיא המדינה יכול לפנות לכנסת.

אם נניח, למשל, שישנו חבר-כנסת הסבור, שנשיא המדינה לא היה צריך לפנות לכנסת, או שלא היה צריך לכתוב את המכתב הזה, האם המעוות הזה, לדעת אותו חבר, יתוקן עלידי דיון? האם בכלל חייבת או רשאית הכנסת לדון במעשיו של הנשיא, וכיצד היא דנה בהם? האם הנשיא יהיה נוכח בשעת הדיון, או ניתנת לו אפי שרות לענות? או שמה הממשלה המפוטרת צריכה לענות בשם הנשיא? האם הממשלה בכלל מייצגת את הנשיא, או שמה האופוזיציה מייצגת אותו, ומה הן בכלל תו-

צאות דיון כגון זה? האם הנשיא צריך להתפטר לאחר הצבעה שתקבע שהוא, נניח, נהג שלא כהלכה? האם הוא חייב לעשות כפי שהכנסת מחליטה, ואפילו אם הוא טועה? האם יש לכנסת סמכות לכפות על נשיא המדינה לעשות את רצונה? בוועדת הכנסת היו כאלה שסבורים היו, כי מבחינה חוקית לא שונה מכתב נשיא המדינה במאומה את המצב המשפטי, שכן אם יוחלט על פיזור הכנסת וקיום בחירות, הרי זה לא בתוקף מכתבו של נשיא המדינה, כי נשיא המדינה יכול היה לכתוב את המכתב הזה, והי כנסת היתה יכולה להחליט אחרת ולהוסיף לשבת עוד שנתיים. נשיא המדינה יכול היה לכתוב לכנסת שהוא סבור שאין מקום לבחירות, והכנסת יכולה להחליט שהיא מתפזרת ומקיימים בחירות. יתר-על-כן, הממשלה שנשיא ארה בתפקידה בתוקף סעיף 11 של חוק המעבר, נשארה בתפקידה לא מחמת מכתב נשיא המדינה, כי אם מחמת החוק הקיים, ואילו נשיא המדינה לא היה כותב אותו מכתב ליושב ראש הכנסת, גם אז לא היה ניטל מאומה מהממשלה הזאת; ואם נניח שאין לממשלה סמכות כזאת, האם מכתב נשיא המדינה שונה במשהו את הדבר?

ועדת הכנסת סבורה היתה, שלגבי כל בעיה ובעיה שנתעוררה עליי חברי הכנסת בענין הנדון, ישנן שתי אפשרויות: או שכבר נדונה בכנסת והועברה לוועדת החוקה, ואין איפוא צורך להביאה לדיון, או — אם לא נדונה בכנסת — אפשר להביאה בדרך של הצעה לסדר-היום. לכן אין מקום בכנסת לדיון על מכתב נשיא המדינה ליושב ראש הכנסת. אני מבקש איפוא מאת הכני סת, לאשר את עמדתה של ועדת הכנסת ולא לקיים דיון בקשר עם מכתב זה.

היו"ר י. שפרינצק:

ההסתייגויות מצטרפות יחד להנמקת הצורך לדון בענין אגרת נשיא המדינה. יושב ראש ועדת הכנסת נימק מדוע אין צורך בדיון זה. אעמיד להצבעה את שתי ההצעות.

יוסף ספיר (הציגנים הכלליים):

הצעתני אומרת שאם יתקבלו שלוש הדרישות — נוכל לוותר על הדיון.

היו"ר י. שפרינצק:

שלוש ההצעות היו הנמקת הצורך בדיון.

הצבעה

בעד ההצעה לקיים דיון בענין אגרת הנשיא

— 23

בעד החלטת ועדת הכנסת

— 46

החלטת ועדת הכנסת נתקבלה.

היו"ר י. שפרינצק:

הישיבה תתחדש בשעה 8. על הפרק: הודעת שר החוץ ודיון בענין פיצויים מגרמניה.

הישיבה נפסקה בשעה 18.50.

ה. חנינתם והמתקת ענשיהם של הפושעים הנאציים בגרמניה; תביעת פיצויים מגרמניה *

היו"ר נ. ניר-רפאלקס:

אני מתכבד לחדש את הישיבה. אני עוברים לסעיף ה' בסדר-היום, דיון על עניני גרמניה. רשות הדיבור לשר-החוץ.

שר-החוץ מ. שרת:

אדוני היושב-ראש, הממשלה הגישה בשעתה מחאה לממשלת ארצות-הברית על שיטת המתקת פסקידינים של הפושעים הנאציים מטעם השלטונות האמריקניים בגרמני. יה. הודעה על צעד זה, שנעשה בשם הממשלה עלידי משרד-החוץ, נתפרסמה בעתונות. היה דיון על נושא זה בוועדה לעניני חוץ ובסחון; ההודעה הביעה משאלה כי יתמסר על כך הודעה מפורטת בכנסת — כי התוכן המפורט של פנייתנו לממשלת ארצות-הברית בענין זה, יובא לידיעתה. אני נענה ברצון למשאלה זו ומוטר את ההודעה הבאה.

בתזכיר שנמסר לשגריר ארצות-הברית בענין חנינתם והמתקת ענשיהם של הפושעים הנאציים בגרמניה הסתמך משרד-החוץ על הדין-החשוב הרשמי שפרסם בענין זה הנציב העליון של ארצות-הברית בגרמניה.

על יסוד הנאמר באותו דין-חשבון הביעה ממשלת ישראל באוני ארצות-הברית, בשמה ובשם העם כולו, כאב עמוק על החלטת הנציב העליון שאישרה את ביטולם והפחתתם של פסקידין שהוטלו על-ידי בית-הדין הצבאי בנירנברג על מספר רב של פושעי מלחמה עיקריים. הממשלה ציינה, כי ענשים אלה הוטלו בעקבות משפט צדק בעד פשעים אשר לא היה דומה להם בתולדות האדם מפאת ממדיהם ואפיים הבלתי-אנושי. קרבנות מעשי הזוועה היו אנשים נשים וטף שנשחטו אך ורק על היותם יהודים והשחיתו נערכה באכזריות מחושבת אשר אין בכוח לשון אדם לתארה. באותם הימים לא היתה כמעט משפחה בארץ אשר לא שכלה קרוב בטבח האיום הזה. התזכיר קובע כי אין עם ישראל יכול לראות את מעשה הפייסנות הזה כלפי הגרועים שבעם הגרמני, אלא כחילול זכרם של המעונים הקדושים.

התזכיר מוסיף ואומר, כי המירות שעוררה החלטה מפתיעה זו בשעתה בקרב העם היושב בישראל והמוני היהודים בעולם כולו גדלה עוד יותר כתוצאה מההנמקה שנתפרסמה באותו דין-חשבון. הנציב העליון בא להצדיק באותו מסמך את יחס החסד לפושעים הנאציים בנימוקים מתמיהים ביותר כגון: "ארייציבות של המוגז שבא כתוצאה ממתיחות עצבים", וכן, "העובדה שהנענש לא נשא באחריות ראשית" וכן גילו של הנענש, וכן "השתתפותו המוגז בלתי במעשי הפשע". כל אלה הם בדיוק מילולי מתוך הדין-חשבון שנתפרסם. הנציב העליון עצמו אומר על אנשי "פלוגות ההשמדה" — אלה שביצרו ממש רצחו שני מיליונים אדם — כי הם סמלו את המתועב והנאלץ ביותר בכל מחזה הזוועה הנאצי, וכי הם ביצעו מעשי רצח בקנה-מידה כה עצום ומרושע עד שאין לשכלו של אדם תפיסה בהם. אף-על-פי-כן הוא מצא יסוד להתקנות רבות מתוך הנמקה כי מעלליהם של הפושעים האלה נעשו "בקנה-מידה פחות מרעיש" משל אחרים.

התזכיר של ממשלת ישראל מסתמך במיוחד על

(* "דברי הכנסת", חוב' כ"א (מושב שלישי).

משפט מסוים אחד, שהנאשמים בו היו שופטים אנשי-שם, תובעים כלליים ופקידי ממשלה. הדין-חשבון של הנציב העליון אומר על כל אלה, כי הם היו "בהחלט להתעלם מכל עקרון של חוק וצדק כדי לקדם את העקרונות המדיניים והגזעיים האכזריים ביותר". הנציב העליון עצמו מודה בדין-חשבון, כי הוא "התקשה למצוא הצדקה לחסד באיזה מקרה שהוא מכל אלה". אף-על-פי-כן, "מתוך נימוקים כגון אחריות מוגבלת" הוא המחיק את פסקי דינם של אחדים עד למחצית. פקד לשחרר כמה אחרים ושחרר נאשם אחד שגדון למאסר עולם — מטעמי בריאות.

התזכיר מציין כמקרה המזעזע ביותר את הטיפול בפושעים מסוג ס. ס. (פלוגות בסחון) וסגל מחנות הריכוז. בסוג זה היו כלולים משמדי היהודים במחנה אושביץ ומחריבי הגיטו הוורשאי. אף כאן נמצאו נימוקים להמתקנות סיוניות ולהעמדת פסקי-מאסר שניתנו לכתחילה לתקופות ארוכות, על פרקי הזמן שהאשמים בילו כבר בבתי-הכלא, המתקה שפירושה שחרור גמור לאלתר.

לגבי "משפט בני התערבות", המתייחס להוצאת בני התערבות להורג ביריה, קובע הדין-חשבון של הנציב העליון, כי רבות מהוצאות להורג אלו חלו על מאות אנשי שים שלא היה להם כל חלק שהוא בפגיעות נגד אנשי צבא גרמנים. גם במקרים אלה הומתקו פסקידין רבים, שוב מהטעם שהפושעים הנוגעים בדבר היו בעלי אחריות פחותה משל אחרים. לגבי שניים מהטיפוסים השפלים ביותר שבקבוצה הזאת, אשר ביהדות הצבאי דן אותם למאסר עולם, החליט הנציב העליון כי מכיון ששניהם באים בימים, ו"ייתכן שהם נגועים במדויף גוף העושים לרצויה בדיקה רפואית נוספת על מנת לקבוע אם מן הראוי לשחרר מטעמי בריאות", לכן יש לערוך את הבדיקה ולהגיש דין-חשבון שיוכל לשמש בסיס לקביעה כזאת.

מתוך הרבה מקרים אחרים שראוי היה לעמוד עליהם מסתמך התזכיר על עוד דוגמה אחת מהסוג הנקרא "משפט המיניסטריונים", שהנאשמים בו היו פקידים גבוהים אשר מילאו תפקיד חשוב "בביצוע הדיפלומאטי של תכנית רצח-עם". זהו מקרה של אחד המכונה ברגר, המתואר בדין-חשבון כעוזרו הרשמי הקרוב של הימלר. הוא היה פעיל, נאמר בדין-חשבון, בתכנית שנקראה מבצע תבן, שלפיה נשלחו ילדים מהאזורים המזרחיים המפוזרים למחנות אימון לתעשיות של זיין, והיה לו חלק בפעולות השמדה אחרות. הדין-חשבון קובע כי לפי פסקידין של בית-הדין הצבאי אין כל ספק כי "נאשם זה אחראי פלי לית להרבה מעשי פשע ואכזריות" וכי "עצם שותפותו להימלר מרשיעה אותו באופן חמור". אף-על-פי-כן הומתק דינו מעשרים וחמש לעשר שנים, בעיקר משום "שלקראת סוף המלחמה הוא התערב באופן פעיל להציל את חייהם של קצינים וחיללים בצבאות בעלי-הברית ושל אנשים אשר החזקו בפקודת הימלר כבני תערובת על מנת להיות מוציאם להורג". תזכיר משרד-החוץ הבלתי את משמעותה של המתקה זו: פושע ממאיר, שהיה שותף באחריות לשחיטתם של מיליוני יהודים, כיון שתפס בעוד מועד כי הנאצים הפסידו את המלחמה והודרו ליצור לעצמו אליבי, הרי זכה להקלה ניכרת של עושו.

לבסוף מסתמך התזכיר על ההודעה הכלולה בדין-

— חנינות והמתקת ענשיהם של הפושעים הנאציים בגרמניה ; תביעת פיצויים מגרמניה (שרת, גיר, בגין, בן-אהרן, ארגוב, י. בדר) —

מאיר ארגוב (מפא"י) :

בועדות-החוץ-והבטחון הוסכם שיהיה דיון, אמנם לא הוסכם שיהיה דיון סיעתי, ולא הוסכם על זמן הדיון, אבל הוחלט שיתקיים דיון משותף בשתי ההודעות יחד — בענין ההודעה בדבר שילומים וגם בענין הודעה זו, אולם מתוך התחשבות בזמן, אני מציע שנתחיל בויכוח הערב, ונקדיש לכך, יחד עם תשובת שר-החוץ, שלוש שעות. הזמן יתחלק לפי הסיעות.

היו"ר נ. גיר-רפאלקס :

ברגע זה אינני יכול להחליט על דיון סיעתי או דיון אינדיבידואלי. אם כולם מסכימים לכך שיהיה דיון סיעתי — גם אני מוכן להסכים. אם משהו מחברי-הכנסת מתנגד לכך — הוא יכול לערער מחר לפני ועדת-הכנסת, וועדת-הכנסת תוכל להחליט מחר. אנו נלך בדרך זו, ואפשר יהיה לשנות זאת מחר בבוקר. אנו נקדיש את חמישים וחמש הדקות שצוד נותרו לנו, לשמיעת דברי הנואמים הראשונים. הנואם הראשון יכול אולי להצליח לקבל חמש דקות נוספות, אבל עכשיו אינני יכול להתחיל בויכוח על צורת הדיון הזה.

יוחנן בדר (תנועת החרות) :

אנו תומכים בהצעת חברי-הכנסת ארגוב, ואפשר לקבל אותה.

יצחק בן-אהרן (מפ"ם) :

כנסת נכבדה. אנו שותפים להבעת החרדה שהביעה הממשלה לפני ממשלת ארצות-הברית האחרת לשחרורם של פושעי-מלחמה נאציים. קשה למצוא מלים כדי לנסח את אפיה של מחאה זו. אולם אנו תמהים על כך, שהממלה איחרה בשיגורה של הודעה זו, שכן עברו כחודשיים עד שמצאה את הגיב להבעת רחשי-לבם של אזרחי המדינה לפני אותו שלטון העושה את עצמו עכשיו שותף באחריות לחידוש הנאציזם והחזרת הפושעים לזירת החיים המדיניים בגרמניה עצמה.

לא קשה לנחש מה היו היסוסיו של שר-החוץ ומדוע היה צורך בכמה וכמה הצעות מצדנו לסדר-היום בנושא זה, עד שהממשלה הגיעה לשיגור הבעת חרדתה. לא מובן מדוע לא לבשה הפניה הזאת לפחות את הצורה של מחאה ברורה, ומדוע הסתפקה הממשלה בלשון דיפלומטית קרה לגבי ענין כזה; ואתה חש שהלשון קרה ומשפילה פי כמה כאשר היא באה מנציגה של מדינת ישראל.

אין קור-הרוח המזור של שר-החוץ ואין הניסוח הדיפלומטי היבש הולמים את הכאב המשותף לכולנו, הממלא בלי ספק גם את לב אנשי מדינות-החוץ שלנו. מורגשת התחשבות עדינה ביותר מצד שר-החוץ בניסוח ההודעה הזאת, וביחוד בסיומה המשונה, לגבי ממשלת ארצות-הברית. אנו חייבים לדון הערב בשני עניינים במשותף: בתביעת השילומים — או נכון יותר: בהחזרת הגזילה והשוד; ובתביעה לביטול השחרורים והחזרת הנידונים — מי לתא האסירים ומי לעץ-התליה.

אפילו תביעת השילומים — גם היא איחרה מאד. כבר לפני שנה בערך, בישיבת הוועד הפועל הציוני, נמסר לנו שבאי-כוח הממשלה והסוכנות היהודית קיימו מגע בלתי-רשמי עם הממשלות בגרמניה המערבית, כדי לב-דוק את אפשרויות השגת הפיצויים מצד הממשלות האלה.

וחשובו שלפיה כבר הפחית הנציב העליון את ענשו של הנאשם ארנסט פון וייזאקר והעמידו על זמן המאסר שח"ל, פירשו, פקד לשחרר את האיש. משרד-החוץ מוכיר, כי וייזאקר הוא שנח את הסכמתו הרשמית של משרד-החוץ הגרמני להובלת יהודי צרפת למחנות ההשמדה בפולין.

רק לגבי שבעה מכל הפושעים האלה, נאמר להלן בתזכיר, קיימו השלטונות האזרחיים והצבאיים של ארצות-הברית בגרמניה את תקפם של פסקי-הדין של מוות. פרשת מעשיהם של השבעה היא כה מחרידה שאי-אפשר היה למצוא לדידם שום נימוק שיצדיק איזו המתקה שהיא. ואולם גם פסקי-דין אלה, אשר הערעור נגדם נדחה על-ידי הרשויות המשפטיות הגבוהות ביותר בארצות-הברית, טרם הוצאו לפועל, וכיום הם משמשים נושא של ערעור חדש לבתי-הדין האמריקניים.

לאחר הרצאה מסכמת זו של פרשת ההמתקות והח"ינות מגיע התזכיר להערכת הכיוון בו פועלת הנציבות העליונה של אמריקה באיזור הכיבוש שלה בגרמניה. הוא קובע כי משפטי גירנברג היו תחנה חשובה בדרך ההתקדמות לקראת משטר של הגנת זכויות אדם. הם התבססו על העקרון, כי יש כללים יסודיים של מוסר אנושי אשר שום מדינה או ממשלה אינה רשאית להפירם מבלי לתת את הדין על כך, וכי פרטים הנמצאים אשמים בהפרתם הם יהיו אחראים אישית למעשיהם ולא יוכלו להימלט מיד משפט הצדק באמתלה של מילוי פקודה מגבוה. משפטי גירנברג התנהלו מתוך תשומת-לב קפדנית ביותר להגנת הנאשמים ובהתאם לעקרונות שהנם נחלת כל האנושות התרבותית. הם הקימו תריס רציני בפני השתוללותם של פושעי מלחמה ורוצחי-עם לעתיד לבוא. כעת באה פעולתם של השלטונות האמריקניים בגרמניה ובמדינה רבה שמה לאל את ההישג הגדול הזה. המעשה שנעשה אי-אפשר לו שלא יתפרש כמכניס שיקולים של תכליתיות פוליטית ארעית לתוך ענין שנדון מבחינה משפטית ואנושית גרידא. המועמד להיות רוצח-עם לעתיד לבוא לא ימצא בפרשת משפטי גירנברג מעצור מספיק ליצר לבו הרע.

על יסוד כל אלה השמיעה ממשלת ישראל באוני ממשלת ארצות-הברית את חרדתה העמוקה לתוצאותיה הממאירות של שיטת הפייסנות כלפי גרמניה, שנתגלתה בנקיטת מידת חסד בלתי-מוצדקת ומסוכנת זו לגבי הפושעים הנאציים.

היו"ר נ. גיר-רפאלקס :

לפי החלטת הנשיאות יהיה הדיון בפרשה כאובה זו דיון אינדיבידואלי. הנשיאות קבעה זמן של שעי תיים. הערב תימשך הישיבה עד 21.15, והמשך הדיון יהיה מחר. עשר דקות נקבעו לכל נושא.

מנחם בגין (תנועת החרות) :

דומני שוועדת-החוץ-והבטחון החליטה אחרת, ובדרך כלל נוהגת הנשיאות להתחשב בהחלטות ועדת-החוץ-והבטחון.

יצחק בן-אהרן (מפ"ם) :

אינני רואה אפשרות להשתתף בדיון זה בתחום של עשר דקות. או שיהיה זה דיון רציני — ובדיון כזה יש לתת זמן מספיק לביטוי; ואם לא — נרשום את השתתפותנו בדברי המחאה. אולם גם זה מיותר, כי אין זה הולם את נושא הדיון.

להגיש את התביעה, כי עמדנו במלחמה לחיים ולמוות עם אותן הבובות של מדיניות-החוץ הבריטית ששולחו בנו, צוידו וזוינו נגדנו. אנחנו איחרנו את המועד — הם לא איחרו אותו ! הם לא איחרו שום מועד, לא של קבלת פיצויים ולא של החייאת החיה הנאצית. הם לא איחרו לשכות את קרבנו של העם היהודי, את מדינתו ואת היורש האחד, ההיסטורי, של תורבות העם הזה. הם ממהרים לכריחת שלום. הם ממהרים להקמת המכונה הנאצית. הם ממהרים להחזרת העצמאות לנאצים. אין להם שהות. ואילו אנו איחרנו את המועד...

נראה לי, על-כילפנים זוהי הרגשתנו, שאין אדם שלא יודעוץ מן המידה שבה איבדה מדיניות-החוץ הרשמית שלנו אפילו בענין זה את כושר התמרון ואת חירות הע" מידה העצמית על ענינו, אי אפשר שלא להודעוץ ממידת ההסתגלות בניסוח התביעות וכן בחולשת הפועה כלפי הגורמים המכריעים בשאלות חיוניות אלה ; האומנם לא תיחלכו בעוד מועד, באיזו מידה נתקפח כבר היום יסוד העמידה שלכם על זכויותינו ?

אנו סבורים שמדינת-ישראל אינה רשאית בשום אופן להיכנס במשאומת עם הנציגות הפוליטית הגרמנית. אנחנו סבורים שמדינת-ישראל אינה יכולה להמשיך ביה" סיה התקינים עם המעצמות האלה, אשר בידן וברשותן שיתופנו ברפאראציות ובתשלומים, למעט כפית שלום ומתן עצמאות לכל הענקות שנעניקים לנציג הגרמני, כל עוד לא באנו על זכותנו החמרית האלמנטארית. ואני אומר: אותו הגזל והשוד שנצבר שם, עולה פי כמה וכמה בערכו ובשווי על כל הענקה שתזכו לה מממשלת אר" צות-הברית כמתח"חסד, ובעד מתח"חסד זו תיאלצו לוותר על תקפה של תביעת זכותנו.

אין אנחנו יכולים שלא להרגיש בהחמרת מצבנו המדיני הבינלאומי כתוצאה מפרסום היחס של מדינת ישראל אל הגורמים המתקדמים, הגורמים הסוציאליסטיים בכללם, ובראשם העולם הסובייטי. תוצאות המדיניות הרת-האסונות של הממשלה מתגלות דוקא בהזדמנות כה חמורה. אני באמין, שבאמת גם אתם כבר יודעים שהנכם נתונים לחסדן של מעצמות המערב, בתלות מוחלטת ברצונן הטוב. ויתרתם מדעת על טיפוח יחסי הידידות והעזרה ההדדית עם העולם הסוציאליסטי המתקדם, ובכך מנעתם מאת המדינה את עזרתו.

יונה כסה (מפא"י) :

מדוע לא הקימו הללו לתת לנו פיצויים ? גם הם צריכים לחכות עד שנחבצ אותם ?

יצחק בן-אהרן (מפ"ם) :

אני חושב שהם אינם חייבים להיות זריזים מדיניות של ממשלת ישראל, זריזים מנציג העם היהודי. אני שומע בפעם הראשונה, שמצפים לכך, שעם זר יביא את זביעתנו וזעקתנו בשעה שנציגיהם הרשמיים מת-רישים. (קריאת מספספס לי מפא"י ; שישל-מו !) מנהג מקובל הוא אצל נציגי מפא"י, להגיג לכלל ריתחת כל אימת שמזכירים לטובה את שמה של ברית המועצות. על שום מה הם הרגישו וההתרגשות? אין אני חש קושי נפשי או אידיאלי כשאני תובע חלקי מכל מעצמות הכיבוש ומברית-המועצות בתוך זה, ואיני מבין כלל מה הרגישות המיוחדת שאתם מגלים כשהנכם עומדים פנים אל פנים מול העובדה, שמעצמות החסות שמהן מבקשים אתם הענקות, עומדות ומגינות על רוצח עמנו,

כבר אז היחה לנו הזדמנות להזהיר מפני הגישה הזאת לבעיה. ידענו שיותר מאי-כבוד והשפלת כבודנו בעיני העם הרוצח הזה — לא יושג דבר. תבענו אז — ומאז אנו תובעים בהזדמנויות שונות גם בתחום מסודות המדינה, בכלל זה ועדת-החוץ של הכנסת — להפסיק את המגע הישיר עם ממשלות גרמניה. אין ולא ייתכן משא ומתן עם ממשלות גרמניה למיניהן, ודאי וודאי שלא עם ממשלות גרמניה המערבית ; ודאי וודאי שאין לקיים מגע אתן. כי הן הממונות עתה, לפי סמכות שקיבלו ממעצמות המערב, להחיות את הנאציזם, ולהחיות מחדש את כל המשטר ההוא. כבר בצעדיו הראשונים התחיל משטר זה בהסתה פרועה, אנטישמית, בבאואריה ובחלקים אחרים של גרמניה. איך לא תיבושו בכלל לדבר אתם ?

כנסת נכבדה. שום מדינה מן המדינות המנצחות לא ויתרה על תשלום הרפאראציות מצד גרמניה תמורת הנזק וההרס החמריים שמכונת-המלחמה הנאצית גרמה באירופה ובעולם כולו. ארבע מעצמות הכיבוש הוציאו מגרמניה בחמרים, באמצעי ייצור, ערכים שהגיעו בשוויים למאות מיליונים דולרים. מעצמות הכיבוש המערביות מוציאות מגרמניה גם כיום כחצי ביליון מארקים להוצאות הכיבוש והחזקת כוחות הכיבוש בגרמניה. ואנו, שקיבלנו על עצמנו את השיקום של שרידי העם, צריכים לעמוד ביואשונותנו כעני בפתח, כדי לבקש הענקות, מתנות, עם כל המשתמע מזה מבחינה כלכלית ומבחינה הויתור על עצמאותנו הכלכלית הכרוך בזה — מאותם האמצעים שהם עצמם הוציאו מאותה גרמניה ושהם מגיעים לנו בראש וראשונה.

אם הנכם תלויים לא רק בחסדי ממשלת ארצות-הברית, אלא גם בחסדי ממשלת בון, היום אנו קוראים בעתונים שהממשלה "מסכנה" של גרמניה המערבית — לאחר שממשלת ארצות-הברית השקיעה בה כרבע ביליון דולרים לשיקומה — עומדת עכשיו בפשיטת-רגל. גרמניה זאת זולה מיד אחרי תבוסתה ובימי התבוסה, כאשר אנו התלכנו רעבים ובאפסית כוחות בערי גרמניה ובכבישיה ; היא זולה, כאשר הארצות המנצחות, גם צרפת וגם אנגליה במערב, והמוני העם בברית-המועצות ובפולין, שתחת דם ועמדו לפני הרס נורא של עמל דורות, באותה תקופה חיתה גרמניה זאת בכל טוב, ומה שלא ייצרה בעצמה הביאו לה אמריקנים ואנגלים מעבר לים.

אני עומד וטווה על הגישה הנאיבית, הבלתי-פוליטית שלנו בענין זה. עם כל הכבוד — לא ייתכן שהנציגות הפוליטית שלנו תסתפק בהבעת רגשות וזעקת כאב. השאלה היום היא פוליטית ממדרגה ראשונה וצריך לדעת היטב היכן היא חזית הקיפוח של זכויותינו ושל תביעותינו ; צריך לדעת מי מקפח ולמה מקפחים אותנו, וצריך שניסק מסקנות ממצב זה. אי אפשר להעמיד סוף פסוק במקום שהעמיד אותו שר-החוץ, כי משם ואילך הוא נכנס למבוי סתום. מדיניות הממשלה היא שהובילה אותנו לסמיטה אפלה זו.

העתונות הבריטית אומרת לנו, שאיחרנו את המועד. איחרנו את המועד, אומרים הם, הואיל וב-1945, 1946 ו-1947 הניחה לנו המדיניות הבריטית שהות לרכז את תביעתנו, לנסח ולקיים את הנציגות העצמית של העם כדי להציג את תביעתנו בפני העולם. אז, אחרי הטבח הנאצי, עמדנו לפני ההכרח להגן על עצמנו מפני נסיון השמדה של המדיניות הבריטית פה, בארץ הזאת. איחרנו את המועד. מכיון שב-1947, 1948 ו-1949 לא הספקנו

— חנינתם והמחקה ענשיהם של הפושעים הנאציים בגרמניה ; תביעת פיצויים מגרמניה (בן-אהרן, ארגוב, שרת, ליבנה) —

מדינה המשתחררת פושעים נאציים לא תהיה בעלת-ברית לישראל. שחרור לפושעים הנאציים הוא רק אחד הסימנים טומנים, כשם שאי-ההתערבות בגזל הרכוש מיהודי עיר ראק הוא סימפטום אחר של המשטר שמכנים לכלל העם היהודי ולנו בתוך העולם הזה. עלינו להסיק מזה מסקנה לגבי האוריינטציה הבינלאומית של המדינה ולהחזיר לה כבוד מועד את עצמאותה הפוליטית. ודבר זה יאופי שר רק אם נוכל להישען על הידידות שזכינו לה בעבר, או נוכל להחזיר לישראל את הידידות של כוחות הקידמה שקיפחם במו ידיכם ובזדון. שאלת-חיים היא לנו, שנוכל להישען על ידידותם במלחמת ההתגוננות שלנו מפני הכוחות המשתחררים פושעים נאציים, מחיים משטר נאצי ומכונים לעולם כולו ברית חדשה, מתועבת, בין הקאפיטאליזם המערבי ובין החיה הנאצית והפאשיסטית-אירופית, מברית זו ומחלות זו צריך לשחרר את מדינת ישראל. ולמען הצלתנו מתוצאות ברית זו, מן ההכרח שמדיניות-החוץ של ממשלת ישראל תשונה שינוי ראדי-קאלי, שתחזיר לעצמה את האמון והידידות של הכוחות אשר רק בקשרי ידידות אמיצים אחרים יש לנו תקווה לעמוד על נפשנו. אנו קוראים לעם להתעורר לנוכח התורצאות החמורות והמסוכנות ביותר שמדיניות זו של המערב ממיטה עלינו ועל העולם כולו.

אליעזר ליבנה (מפא"י) :

אני מצטער צער רב, שבירור זה, שצריך היה להביא לידי ביטוי את רגשותיו המאוחדים של העם היהודי העצמי במולדתו — שחייב להיות עצמאי גם ברוחו — גילה להחלטת חזיונות של תלות ושעבוד מרצון. יש שעבוד רוחני שהוא גורע משעבוד בחושים; חוזה משעבד אפשר להרשע, אבל אם הרוח משועבדת לאידי-אולוגיות זרות ותכסיסים זרים — כיצד ישחררו המשו-עבדים את עצמם ?

יצחק בן-אהרן (מפ"ם) :

מי כמון יודע זאת.

אליעזר ליבנה (מפא"י) :

המגיב יודע למה הוא עצבני כל-כך... חייבים אנו להבדיל בדיון זה בין אשמת הרוצחים ובין חובת נכסים, ולא לערבבן כמלאו הנימה. אלו הן שתי קאטגוריות שונות : מדיניות ורוחניות-מוסריות. לחשבון הנפש אין מחיר. לפני כ-458 שנה גורשו היהודים מספרד הגדולה של סוף המאה החמש-עשרה. ב"אדיקט" של פרדינאנד ואיזבל, שניתן בעת הגירוש, נאמר, שמוחר ליהודים להוציא תוך חודשים מספר את כל רכושם : הזהב, הכסף, המתכות היקרות ואבני-החן, ומי שיפגע בהם בדרכם לגבולות — יוטל עליו העונש העליון. אולם עם ישראל לא שחח לעם הספרדי ולמדינת ספרד את פשע הגירוש והאינקזיציה. אם נשקול את מספר הנפשות (ולא מספרים בלבד קובעים) כמה יהודים נרצחו על במות האינקזיציה — הרי זה כאין-וכאפס לגבי מה שנעשה במרכזה של האנושיות המודרנית במאה העשרים. עם ישראל חייב ללמוד מכאן — שאין "הקידמה" פותרת את בעייתנו בין האומות, ואינה מקילה את אימת הגלות. מה שקרה בשנים האחרונות, מי יודע — איננו רוצה לבטא את המלים האלה — מי יודע אם זו הפעם האחרונה ? אם לכך הגענו עם התפתחות החברה והתרבות, הטכניקה והמדע ; אם כן, "התקומה",

מזדהות אתם ומונעות מאתנו — ואתם יודעים שזאת היא האמת לאמיתה — את קבלת השילומים. הם היו אפילו גורם ראשון במעלה למניעת הסדר השילומים והבטחת זכותנו כחשבון הסופי עושים עם הגרמנים. על מה ולמה תבואו לחפות על עובדה מבישה זו, שנציגות ארצות-הברית בגרמניה אחראית לה ?

מאיר ארגוב (מפא"י) :

מי מכסה ? מה אתה מדבר ?

יצחק בן-אהרן (מפ"ם) :

עובדה היא שכל התנהגותכם בפרשה זו מן הרגע הראשון — איחור הגשת התביעה, נוסח דיבורכם, צורת הצגת התביעה, הטשטוש הפוליטי של משמעות הסירוב והדחיה מצד מעצמות המערב —

שרי-החץ מ. שרת :

מתי דרשתם זאת קודם ?

יצחק בן-אהרן (מפ"ם) :

הוועתי לכם : בוועד הפועל הציוני — לפני שנה ; ובוועדת-החוץ-הבטחון — פעמיים ושלוש.

שרי-החץ מ. שרת :

ודאי !

יצחק בן-אהרן (מפ"ם) :

אל תגיד "ודאי" : או שתכחיש מה שאני אומר על יסוד עובדות, או שתחריש. על כל פנים יהיה סיפק בידך להשיב לי.

אני קובע, שבתזכירכם למעצמות הכיבוש ובניסוח "חדתכם" על שחרור פושעי-המלחמה באה לידי ביטוי מובהק תלותכם המוחלטת ברצונן הטוב של מעצמות המערב. אינכם עומדים בחזית מלחמה גלויה, תקיפה ופוליטית, כפי שהעניין מחייב. הנכם מוסיפים להתעלם מן הקשר בין מדיניות החוץ שלכם ובין הקיפוח של זכויות העם היהודי כלפי גרמניה ; אינכם מבחינים כלל לאיזה מצב אתם מכניסים את מדינת-ישראל במאבקה על סיפוק תביעותיה, עלייך שקשרתם אותה במישרין עם מעצמות המערב. בעלות-בריתה של גרמניה, עד כדי שלילת אפשרות הופעתכם הלווחמת, העצמאית, על זכויותינו האלאמנטאריות.

אנו תובעים שהכנסת לא תסתפק בשני התזכירים שהוגשו למעצמות. אנו מציעים להעביר את העניין אחרי הדיון לוועדת-החוץ, לשם ניסוח ההחלטות. בוועדה נציע לחייב את הממשלה להפסיק כל מגע עם ממשלות גרמניה ; לחייב את הממשלה להציג את התביעה מעל במת האומות המאוחדות ובמגע בלתי-אמצעי עם מעצמות הכיבוש, כדי להשיג את סיפוק תביעותינו החמריות כחלק מעול הרפאראציות שיוטל על גרמניה או שכבר שולם עליידיה. ואם מעצמות הכיבוש יגיעו לידי מסקנה שהן ציאו מגרמניה את המאכסימום האפשרי, הרי הן צריכות להפריש לנו מן הנכסים שהם חילקו בין המנצחים, לפי צוי תביעותינו החמריות.

אנחנו מציעים שהממשלה לא תסתפק במחאה החלושה הזאת לגבי שחרור פושעי-המלחמה. אנו דורשים הסקת המסקנה הפוליטית : לראות נכוחה ובעוד מועד את כיוון המדיניות העולמית הזאת ומשמעותה לגבי עתידנו בחלק זה של העולם, לגבי כלל העם היהודי.

טרם שמענו על תמיכה רשמית בתביעת הפיצויים שלנו, לא מן המערב ולא מן המזרח. אולי הזמן קצר, וממשלה היא מכוונה ככזה. אבל בכמה ארצות שמענו מפי עתונים חשובים — שאולי אינם מבטאים את דעת הממשלה, אבל מביעים דעת חלקי ציבור גדולים — תמיכה בתביעותינו. תמיכה כזו הובעה בעתוני אנגליה, ארצות הברית, צרפת, ויזכר הדבר לטובה, גם בעתוני שווייץ צאריה. אינני אומר שהכתוב בעתונים מחייב את הממשלה ; אולם הדבר מראה שזו משהו בהרגשת העמים ובמצפון העמים, לצערנו — לא בכל הארצות. מאותה מעצמה, שחבריה הכנסת בן-האחרון כה הרבה לשבחה, לא שמענו עד כה בכל עתונותיה, בעשרות שפות, אף מלא אחת לתמיכת תביעת הפיצויים היהודיים.

ייתכן, שיש משום ליקוי בדבר שהגשנו את תביעת הפיצויים רק עכשיו, לאחר שמרבית הפיצויים של גרמניה — באמצעות העברת בתי-חרושת ויצוא סחורות — כבר שלמה, ובינתיים השתנה גם היחס אליה מכל הצדדים. לא רק בעלי-הברית המערביים פסקו לתבוע מגרמניה מכוונות, חמרים ובתי-חרושת. גם העתונות הרב-סית והגרמנית הקומוניסטית, מתאפרת שבבית-המועצות בונה את גרמניה מחדש. עתונות סס"ר, לכל סוגיה, מכריזה על "ברית נצח" בין שתי האומות — הסובייטית והגרמנית. אלה ואלה פסקו לתבוע, אלה ואלה בונים את גרמניה מחדש, אלה ואלה מתחרים בתשבחות לעצמם — מי בונה יותר.

מאיר וילנר (מק"י) :

השאלה היא בקשר לצבא, ולא בקשר לבית-חרושת למתחמים.

אליעזר ליבנה (מפא"י) :

אני קורא בעתונות הרוסית : "איוססטיה" שפירושו "ידיעות", ו"פראבדה" שמשמעותו "אמת" — שניהם כותבים, שרוסייה בונה מחדש את התעשייה הגרמנית הכבדה.

מאיר וילנר (מק"י) :

היא הורסת את התעשייה הצבאית ואת הצבא בגרמניה. וזהו העיקר, אל תחשטש את הדברים. המדובר הוא בתעשייה הצבאית, ואת זאת רק המערב בונה.

אליעזר ליבנה (מפא"י) :

ייתכן, שגם המערב בונה משהו. אבל קשה לומר שהסובייטים הם איסטיסטים לגבי חידוש יכלתה הצבאית של גרמניה. אינני מומחה לעניני צבא, אבל אומרים, שלפיתוח מיכרות אוראניום עצומים בסאכסוניה יש קשר לצבא ולזיון...

אכן, אילו הקדמנו לדרוש פיצויים, והיינו עושים זאת בתקופה ששני הצדדים גבו מגרמניה את השוה, בתקופה שגרמניה היתה זקוקה מאד לדעת-הקהל העור למית כדי להשיבה למשפחת העמים — ייתכן שהיתה נכונה יותר לפצולתו ואף תמיכת המנצחים היתה רבה יותר. אבל אלה המזכירים טענה זו, חייבים לזכור את הפולמוס הגדול שהתנהל שנים מנימות ברחבי העם היהודי, בדבר זה שאסור לנו בכלל לתבוע פיצויים מגרמניה. אותם אנשים, שדרשו במשך שנים לא לתבוע פיצויים — ואני מכיר על ספסלי הכנסת חברים חשובים, נציגי מפלגות מכובדות, המתנגדים גם עכשיו לתביעת פיצויים — אי-אפשר להם לטעון שתי הטענות גם יחד: מצד אחד, להתיר על האחר שבהגשת התביעה, ומצד

במשך חמש מאות שנה, האנושות התרבותית כולה, והיא עדותה במחנות הריכוז הגרמניים בערבות אוקראינה וביערות בילורוסיה — מנין הבטחון שזה המקרה האחרון?

אין לגבי פשע זה צדיקים גמורים, אף שיש אשמים פחות ואשמים יותר. שרי-החוץ ציטט את המקרה של הפושע הנאצי ברגר, שענשו הוקטן בשני מונים ; הוא סיפר על רוצחים אחרים במערב-גרמניה שרוצים עוד לשחררם, כיון ש"בריארותם רופפת". אבל האם הם היתרי דים ? האם לא קיימים פילדמארשאל נאצי וגנרל נאצי גדול — אני מתכוון לפון-פאולוס ופון-סיידליץ — שלא נתבעו כלל לדון ? האם הועמדו למשפט ? האם הואשמו בהשמדת יהודים ? האם נאסרו ונענשו במקום שקיים שלטון תקיף ויב-אונים היודע לאסור, להעניש ולנקום ?

העם היהודי עומד ומתריע נגד ארצות-הברית על פיוס משמידים גם בשעה שהיא ידידתנו ואנו זקוקים לעזרתה. לא נמכור את עצמאותנו המוסרית בעד שום כסף ובעד שום עזרה. אך אם יורם קול מחאתנו, יורם-נא נגד כולם, במערב ובמזרח, אם יש מישהו ששיחרר פושעים — יש גם מישהו שלא שמם כלל במאסר ; אם יש מישהו שלא העניש כראוי — יש מישהו שלא העניש כלל רבים וגדולים מבין הרוצחים. חשבונו כאן הוא מחלט, אין הוא תלוי בתכסיס מדיני. בענין זה חייבים אנו להיות מאוחדים ; מי שאינו שלם ברגשותיו והכרעתו המוסרית — פורש מן הכלל היהודי, ולא רק מן הכלל היושב כאן, אלא מן הכלל היהודי לדורי דורות.

דבר חשוב נשתנה מן הרגע שהקימונו את מדינתנו. עד שנת 1948 לא יכול היה העם היהודי להעניש את רוצחי בניו ; והוא אמר תכופות, כי "הנקם לא לו". הקמת מדינת-ישראל היא, גם במובן זה, שינוי יסודי. עכשיו יש דין, יש דין ויש עונש. אף אם איננו יודעים, בשעה זו, כיצד יבוא העונש, וכיצד ייעשה הדין, חייבות אומות העולם לשמוע מבית צנוע זה, מעיר קטנה זו, מפי נציגי מדינה זעירה זו, שהם לא שכחו ולא ישכחו. יהיה עונש לרוצחים, יהיה דין לממתים. הקמת מדינת-ישראל היא עובדה מכרעת לגבי מעמדם של הפושעים, המענים והרוצחים למיניהם. מה שאפשר היה עד שנת 1948 — שוב איננו אפשרי. נגמר ההפקר לגבי רוצחי יהודים. ידעו הרוצחים, במערב ובמזרח — מנהיגים ופקידים, גנרלים וחיילים — כי לא נסגר חשבון הפשעים. החטא מצפה לענשו. ואם יאחר — בוא יבוא.

מחשבון הנפש — לחשבון הרכוש, גם אילו לא נהרג ונרצח יהודי אחד בגרמניה ובארצות הגירות והנצי בשות, היינו דורשים את מלוא תשלום הפיצויים. ולא צריך להזכיר דמו של שום ילד יהודי, כדי לדרוש מהם את תמורת השוד והגזל עד תום. הם רצחו וגם ירשו. החובה לשלם את מלוא הירושה ששדדו אינה נזקקת לשום ביטוס נוסף.

גם בענין זה, בענין גביית הפיצויים מגרמניה, היחס הוא שווה, פחות או יותר, מכל הצדדים.

מאיר וילנר (מק"י) :

ועידת פאריס מלמדת משהו.

אליעזר ליבנה (מפא"י) :

חבריה-הכנסת וילנר, אמרתי, "פחות או יותר", ועוד תשמע על ההבדלים. והם ניכרים.

— חנינתם והמתקת עונשיהם של הפושעים הנאציים בגרמניה ; תביעת פיצויים מגרמניה (ליבנה, ניר, גורוק) —

שחרור פושעייהמלחמה. שנים רבות דרשתי וחזרתי וד"רשתי מעל הבמה הגבוהה הזאת, בקונגרס הציוני, בוועד הפועל הציוני ובקונגרס היהודי העולמי לפנות למעצמות הכיבוש ולא לבוא במגע ישיר עם אומת המרצחים. לדא"בוני נעשו נסיונות בלתי־רשמיים, הן מצד מדינת־ישראל והן מצד הסוכנות למגע ישיר עם הארץ הטמאה. באגרת הממשלה גלונו את חרפת גרמניה מעלינו, אך מאוחר מדי. למעשה כבר איחרנו את המועד המתאים להגשת דרישות הפיצויים למעצמות הגדולות. מועד זה היה בסוף 1947, כאשר מעצמות הכיבוש החליטו להתערב בענין הפיצויים בעד הרכוש שנשדד או שנחרב; אך העיקר שיחס המעצמות אל גרמניה אז היה שונה מאשר היום, כאשר גם המערב וגם המזרח מעוניינים לטהר את השרץ הגרמני בקיץ טעמים ולהכניסו לתוך משפחת האומות.

אין כאן מקום להשוואה עם דפאראציות אחרי מל'חמה, כאשר יושבים עם המנוצח עלידי שולחן אחד. כאן מדובר על דבר עדיין לא היה כמוהו בעולם — על מרצחים של שליש עמנו, על זכרון הקדושים וכבוד עמנו. אנו צריכים להצהיר בפני העולם כולו, שבפנייתנו למעצמות הכיבוש אין כוונה לסליחה ולמחילה, אלא רק החזרת הרכוש הגנול. אני דורש מאת הממשלה תשובה ברורה, שהדבר הזה לא יביא למגע ישיר עם המרצחים, או לידי כך, שיתנו לנו שילומים בצורת סחורות, תוצרת הארץ הטמאה, הטבולה בדם קדושים. אם יהיה מגע ישיר, יהיה בזה משום פתחון פה לומר, שאנו מושיטים ידנו למרצחים לסליחה ולכפרה. עליידי כך אנו נותנים היתר לסתם יהודים להלל משאומתן עם הגרמנים, בבחינת „אם בארזים נפלה שלהבת“, מוטב לוותר על שילומים כאלה ולהגן על כבוד ישראל כעם. זוהי שאלת כבוד של עם ישראל ולא ענין סנטימנטאלי, כפי שסבורים בטעות אחדים מבין אנשי המעשה, אנשי הפוליטיקה ה„ריאלית“.

בימי־הביניים היו אבות אבותיהם של הנאצים אכזרי השוד, „ראובריטר“, הורגים אנשים וקונים בכסף מלא כפרת עוונות, „אבלסאצטעל“, אצל כומר הכנסייה. אין אנו יכולים לקבל מידי המרצחים קבלת פיצויים ולתת תמורתם, אפילו בעקפיין, כפרת עוונות. יהיה זה כתם בליימחה. מדינת־ישראל צריכה לעמוד על משמר כבוד ישראל.

יש בינינו אנשים האומרים, שלא כל העם הגרמני אשם — אשמה כנופיה מצומצמת. לא נכון הדבר. כיצד יכולים אנו להושיט יד לגרמני ? אם לא אנשים אלה עצמם הם שעשו את מעשי הרצח, הרי אחיהם ובניהם, קרוביהם וגוואליהם, הם ששפכו את הדם של שליש עמנו, ובתוכם מיליון ומאתיים אלף מילדי ישראל שיכלו להיות לגאון ולתפארת לעם ישראל ולאנושות כולה.

אף איש אחד מאנשי המדע, הספרות והאמנות בגר'מניה לא נקף אצבע להצלת עמנו; ולא זו בלבד אלא שאנ'שי־מדע הגרמנים דאגו למצוא שיטות להשמדה גמורה של ישראל. הנהיה עכשיו אנו השיילוק המודרני ? הרוצחים לקחו מאתנו את הכל — אך לא את כבודנו. עליידי מגע ישיר נקריב להם אנו בעצמנו את כבודנו. כל יהודי בעולם יתן את תמורת הפיצויים, רק כדי שלא תצטרכו לבוא במגע ישיר עם גרמניה. בשעת, כאשר גירשו את ה'י'הודים מספרד, ונתנו להם לצאת את הארץ שלמים בגו'פם, לא דרכה כף רגל יהודי מאות בשנים על אדמת

שני, לטעון נגד עצם הגשת התביעה... אם צריך היה להגיש את התביעה קודם, הרי אשמים באיחור הם רבים מאלה המנסים להופיע עכשיו כמאשימים.

חושבני שהתביעה היא מעשית, הוזה אומר — יש סיכויים שחלק מהשוד יוחזר. דוקא משום כך עלינו לציין כאן דבר עקרוני: גרמניה של היום איננה מזדה עם גרמניה שירשה את השוד; גרמניה המערבית והמז'רחית — איננו מבדילים בין שתיהן לגבי חובתן לשלם פיצויים. בענין זה — שוויון גמור בין המזרח והמערב. אם גרמניה המזרחית תמהר לשלם פיצויים, מסתמא תשיג משהו מבחינה מוסרית. לא יהיה איש בישראל שלא יציין אותה גרמניה שתהיה הראשונה לתשלום. אם יש בבית הזה חברים שבכוחם להשפיע על גרמניה המזרחית, „העמית“, הקומוניסטית (נכנה אותה כאשר נכנה) — תבוא עליהם ברכה. אבל אנו תובעים פיצויים מכל מי שירש מגרמניה את שטחיה ורכושה, ואלה הן לא רק גרמניה המזרחית וגרמניה המערבית, אלא כל אותן המ'דינות, שקיבלו חלק מגרמניה הגדולה של 1938. חברי הכנסת זוכרים ודאי, שבין שאר הביסוסים של תביעת הפיצויים נמצא גם מספר אחד מוחלט, אולי המספר היחיד המוחלט שבתביעה זו: מיליארד המארקים שנל'קחו מהיהודים עליידי גרמניה הגדולה בנובמבר 1938. כל יורשיה הטריטוריאליים של אותה גרמניה חייבים להחזיר את הגזלה. מי הם היורשים ? הוזה אומר: מה היתה גרמניה של נובמבר 1938 ? — גרמניה המזרחית והמערבית, מחוז הסאאר, ארץ הסודטים, חלק של גרמניה המזרחית שעבר לפולין, ועוד שטחים שסופחו לכדינות שונות.

מי שירש חייב לשלם, והוא משטרו כאשר יהא. חשבון הרכוש אינו קשור בחשבות הנפש. ההבדל בין אלה שרצחו ואלה שרק ירשו — הוא עצום, ואין כלל להשוות ביניהם. אולם אלה שירשו באקראי חייבים להח'זיר את הירושה לבעליה החוקיים. במידה שהעם היהודי יקבע את יחסיו לאומות העולם לא לפי חשבונות מדי'ניים (והם משפיעים מדעת ולא־מדעת על היחסים המ'דיניים) — הוא ידע להעריך אותם עמים שמתוך מצפונם ימהרו לשלם את פיצויי הגזלה. לפי התנהגות זו ייקבע יחסו של העם היהודי לחלקים השונים של המדינה הגר'מנית ולמדינות שירשו שטחים וקנין מידי המדינה הגר'מנית הקודמת.

הייתי מאושר אילו בענין זה היינו מאוחדים כפי שצריך להיות מאוחד עם בעל הכרה עצמית, אילו ידענו להבדיל בין תססים מפלגתי — שכבודו מקומו מלנת — ולבין חשבון יסודי של יחסי עמים. והחשבון ברור ובהיר, מבטא אינטרסים לאומיים־היסטוריים ועמדה מוסרית עקרונית. לא צריך היה להיות הויכוח האומלל הזה בתוך כתלי הכנסת.

היור'ר. ניר־רפאלקס :

רשות־הדיבור לנואם האחרון הערב — חברי־הכנסת גורוק.

מרדכי גורוק (החזית הדתית המאוחדת) :

בית גבוה. אני מקדם בברכה את פנייתו של שר' החוץ למעצמות הגדולות בעלות־ההברית בדבר החזרת הרכוש הגנול עליידי עם המרצחים הגרמנים, ביוחד בדבר

לא נכון. רבותי, היה עם קטן, בלתי־רבותי, באירוסה — במדינת ליטא. כאשר הפולנים, שכניו הקרובים ביותר, כבשו את וילנה, בירתם ההיסטורית של הליטאים, לא באו הליטאים במשך שנים רבות בשום מגע ומשא עם פולין, עד שהכריחו אותם לכך בחרבם. ואנו, בני המלכים והנביאים, נותר על העלבון הלאומי ? היה לא תהיה !

אדוני שרי־החוק, אני משביע אותך. יש קונה עולמו בשעה אחת. בידך לרכוש מקום נצחי בהיסטוריה של תקופתנו. הדורות הבאים יעריצו את שמך כשחעמוד איתן להגן על כבוד ישראל.

היו"ר נ. ניר־רפאלקס :
המשך הדיון מחר בשעה 16.00.

ספרד. והנה עכשיו, אחרי הקאטאסטרופה האיומה, אנו עוברים לסדר־היום ועומדים לבוא אולי במגע ישיר עם ממשלת גרמניה הרצחנית. אנו מקדשים את זכרם של מורדי הגיטאות — האם מגע ישיר עם המרצחים הוא ברוח המורדים האלה ? האם הם השאירו אחריהם צוואה רוחנית כזאת, שאנו גרמוס את קבריהם ונשב ליד שול־חן אחד עם רוצחיהם ? האם זה הולם את ההכרה הלאומית היהודית ? זה יהיה פשע גדול.

אי־אפשר להשוות זאת עם ענין ה"העברה". אז עדיין לא נרצחו יהודים בגרמניה, והמדובר היה על העברת יהודים עם רכושם לארצנו.

אם בשנת 1933 הכריז הקונגרס היהודי העולמי, על־פי יזמתי, חרם על גרמניה, על אחת כמה וכמה שעלינו לשמור על חרם זה כיום. אומרים לנו שסוף־סוף נהיה מוכרחים לבוא ביחסים מדיניים עם ממשלת גרמניה.

הישיבה ננעלה בשעה 21.20.